

Universiteit Utrecht
Master psychologie, Sociale Psychologie

Thesis (30 ECTS)
en stageverslag (15 ECTS)

Wat nou als ik nee zeg?

Het effect van wederkerigheid op het aannemen van een oneerlijke bonus en wat de invloed is van ongeremdheid en peers hierop.

Barbara J. van Kesteren
3270106
15 juni 2012

Onder begeleiding van Prof. Dr.
Kees van den Bos

Tweede beoordelaar: Florian Cramwinckel, MSc.

Samenvatting

In dit onderzoek is het effect van ongeremdheid en peers op wederkerigheid onderzocht in twee veldexperimenten: Studie 1 en Studie 2. Bij een oneerlijke overbetaling is er sprake van wederkerigheid ten aanzien van degene die dit aanbiedt. Hierdoor wordt deze overbetaling in de meeste gevallen aangenomen. Door deelnemers ongeremd te maken, ervoeren zij minder wederkerigheid tegenover de onderzoeksleider en minder schaamte en schuld met betrekking tot het weigeren van de overbetaling. In Studie 1 werd aangetoond dat er vaker werd geweigerd als de persoon die benadeeld zou worden een 'peer' (gelijke persoon) was, wanneer de deelnemers niet ongeremd waren gemaakt. Wanneer zij wel ongeremd waren gemaakt werd er meer schaamte en schuld ervaren bij het benadelen van 'non-peers' (niet gelijke personen). Vrouwen bleken hierbij meer schaamte en schuld te ervaren dan mannen. Studie 2 kon niet aantonen dat minder wederkerigheid leidde tot meer weigergedrag. Wel heeft Studie 2 aangetoond dat bij het benadelen van peers meer schuld en schaamte werd ervaren en dat ongeremdheid zorgt voor een vermindering van schuld- en schaamtegevoelens.

De algemene conclusie die kan worden getrokken uit de uitkomsten van dit onderzoek is dat men peers minder graag benadeelde dan non-peers. Daarbij werd er schaamte en schuld ervaren in een situatie waarbij een oneerlijke bonus wordt aangeboden.

Inleiding

“Doe maar normaal, dan doe je al gek genoeg”, luidt een bekend Nederlands gezegde. Dat wil zeggen dat wat normaal is, datgene is wat iedereen doet en wat door de meeste mensen geaccepteerd wordt. Een normaal persoon wijkt niet af van de meerderheid. Op deze manier wordt er een beperking opgelegd aan gedrag. In Nederland is dit een maatstaf voor hoe men zich zou moeten gedragen in het dagelijks leven. Uit de band springen wordt gezien als iets negatiefs. Onbelemmerdheid, spontaniteit, losbandigheid en zich geen beperkingen opleggen, wordt in verband gebracht met ongeremdheid. Ongeremdheid wordt vaak gerelateerd aan negatief gedrag en wordt ook wel gezien als de bron van ongewenste handelingen (Peters, Perani, Herholz, Holthoff, Beuthien-Baumann, Sorti & Salmon, 2006). Zo heeft Kant (1795) bijvoorbeeld al gesteld dat het beter voor de maatschappij zou zijn als iedereen eerst zou nadenken alvorens tot actie over te gaan. Geremd gedrag wordt gezien als beter voor het algemeen belang.

Soms kan het echter wel eens fijn zijn om niet geremd te zijn. De meeste mensen zijn sociale wezens en denken na over wat anderen van hen vinden. Dit nadenken over wat anderen van je vinden, kan vervelend zijn. Niet weten wat anderen van je vinden en of je er wel bij hoort maakt onzeker. Onzekerheid over jezelf is een onprettig gevoel (Hogg, 2007). Wanneer mensen niet zeker zijn en niet weten wat ze moeten doen, maakt ze dat geremd. Tijdens het nadenken over wat de meest gepaste actie is in een situatie, wordt een persoon geremd in gedrag om een interpretatie te kunnen maken en te evalueren wat er aan de hand is (Van den Bos, in druk). Altijd geremd zijn in gedrag en het gevoel hebben steeds geëvalueerd te worden door je omgeving, kan erg stressvol zijn. Bovendien kan het prestaties negatief beïnvloeden.

Presteren onder druk, en daarmee wordt hier bedoeld onder toezicht van anderen, is lastig wanneer het een moeilijke taak is. Dit komt uit een theorie van Zajonc (1965) die Sociale Facilitatie wordt genoemd. De aanwezigheid van anderen zorgt voor een verhoogd niveau van opwindings (arousal). Hierdoor wordt de dominante respons op een bepaalde stimulus versterkt. Bij een moeilijke taak is alle capaciteit nodig om deze goed uit te voeren.

De aanwezigheid van anderen zorgt voor afleiding, waardoor de taak nog moeilijker is uit te voeren. Hierdoor kan deze taak mislukken. Precies waar je bang voor bent. Bijvoorbeeld bij een presentatie. Veel mensen vinden het spannend om voor een grote groep te spreken. Ze zijn bang dat ze zich verspreken, gaan stotteren of het niet goed doen. De spanning die door de aanwezigheid van andere mensen wordt veroorzaakt, zorgt ervoor dat zo'n presentatie inderdaad fout kan gaan en negatief kan worden beoordeeld. Zenuwen en prestatiedruk kunnen een goede uitvoering van het werk belemmeren. Als de zenuwen en de stress kunnen worden verminderd, kan er wellicht beter gepresteerd worden. Bovendien is het prettiger voor de persoon zelf. Misschien kan stress verminderd worden door ervoor te zorgen dat mensen zich minder druk maken over hoe anderen over hen denken.

Nog een bekende uitspraak in dit verband luidt: "Bescheidenheid siert de mens". De vraag is of dit altijd wel moet gelden. Assertief gedrag is vaak effectiever. Daarbij is, zoals hierboven al is aangegeven, zich zelfverzekerder voelen prettiger dan onzekerheid en over zich heen laten lopen. Assertief gedrag staat voor onder andere kritiek durven uiten, voor jezelf durven opkomen, emoties durven uiten, complimenten kunnen geven en ontvangen en nee durven zeggen. Het is af en toe nodig om je adequaat te kunnen uiten. Wanneer het iemand niet lukt om op zijn tijd ook assertief te zijn, kan dit voor problemen zorgen, zoals lichamelijke klachten of overspannenheid. Op het sociale vlak, maar ook op werkgebied kunnen die problemen ontstaan. Zo kan iemand veel te vaak overwerken omdat hij geen nee durft te zegen en dus allerlei klusjes nog wel even doet. Het eigen werk kan niet worden afgemaakt of er worden teveel fouten gemaakt. Dit levert frustraties op bij leidinggevend en collega's, maar ook bij de betreffende zelf. "Waarom kan ik niet gewoon voor mezelf opkomen en nee zeggen?" Een werkgever doet er goed aan om zijn personeel op een assertiviteitstraining te sturen. Ook al kan hij daardoor meer tegenspraak verwachten. Assertieve communicatie is effectievere communicatie.

Er worden bij veel verschillende organisaties en bureaus trainingen aangeboden voor mensen die met assertiviteitsproblemen kampen. Er zijn echter ook andere manieren waarop mensen een 'mindset' kunnen krijgen die ervoor zorgt dat het ze minder kan schelen wat

anderen van ze denken. Door mensen te *primen* met ongeremdheid bijvoorbeeld. Hoewel ongeremdheid als iets negatiefs te boek staat, heeft het ook voordelen om ongeremder te zijn. Dit hebben verschillende onderzoeken reeds uitgewezen. Ongereemdheid heeft wel degelijk positieve effecten op gedrag. Zo heeft het een bevorderlijke invloed op helpgedrag, waar het omstandereffect dit normaal gesproken zou remmen (Van den Bos, Müller & Van Bussel, 2009). Het omstandereffect houdt in dat naarmate er meer omstanders aanwezig zijn, er minder hulp wordt geboden aan een slachtoffer van bijvoorbeeld een ongeluk (Latané & Darley, 1970). Door aanwezigheid van niet-interveniërende anderen, wordt helpgedrag geremd. Dit kan heel negatief uitwerken: een persoon die hulp nodig heeft, komt in serieuze moeilijkheden wanneer deze wordt genegeerd en aan zijn lot wordt overgelaten. Bijvoorbeeld toen een tweejarig Chinees meisje op 13 oktober 2011 twee keer werd overreden door een busje op een drukke markt. Het kind heeft 20 minuten zwaargewond op straat gelegen voordat het werd geholpen. Ondertussen waren er al meer dan 20 omstanders voorbij gelopen, zonder iets te doen. Uiteindelijk is het meisje een aantal dagen later in het ziekenhuis overleden aan de verwondingen. De wereld was geschokt toen dit in het nieuws kwam. Men vroeg zich af of een kinderleven niks waard is in China. Waarschijnlijk was het geen onverschilligheid wat het leven van dit meisje heeft gekost, maar het omstandereffect.

Het positieve effect van ongeremdheid op gedrag.

De studie van Van den Bos en collega's (2009) heeft de positieve rol van ongeremdheid in omstandersituaties onderzocht. Dit werd gedaan door middel van twee experimenten. Het eerste experiment vond plaats op station Utrecht Centraal, waar vragenlijsten werden uitgedeeld op de perrons. Deze vragenlijsten waren in werkelijkheid ongeremdheidsmanipulaties of een herinnering aan normaal gedrag in de controle conditie. Als de deelnemer de vragenlijst had ingevuld stond een reiziger (in werkelijkheid een acteur) plotseling op om een trein te halen, waardoor deze een aantal pennen liet vallen. Er werd geobserveerd of de deelnemer die zojuist ongeremd was gemaakt of niet door middel van de vragenlijst de andere reiziger zou helpen met het oprapen van de pennen. Het bleek dat de deelnemers die ongeremd waren gemaakt door de vragenlijst vaker hielpen om de pennen op

te rapen dan de deelnemers die niet ongeremd waren gemaakt. Ook onder studenten van de Universiteit Utrecht is er een experiment uitgevoerd. De studenten werden willekeurig verdeeld over een ongeremde conditie en een controle conditie zonder ongeremdheidmanipulatie. Vervolgens moesten ze vragenlijsten invullen en snoepjes proeven in aanwezigheid van ofwel één andere student (die in werkelijkheid een acteur was) of van drie andere studenten (in werkelijkheid eveneens acteurs). De andere student of één van de andere studenten stikte opeens zogenaamd in een snoepje. Gekeken werd hoe lang het duurde voordat de deelnemer de andere student ging helpen. Uit deze studie bleek dat deelnemers die waren herinnerd aan ongeremdheid vaker en sneller de 'stikkende' ander hielpen, ook in aanwezigheid van meerdere studenten.

In een onderzoek van Van den Bos, Lind, Van Lange, Venhoeven, Beudeker, Cramwinckel, Smulders & Van der Laan (2011) zijn meerdere studies gedaan naar de voordelige effecten die ongeremdheid kan hebben in situaties waar men meer ontvangt dan waar men recht op heeft. Aangetoond is dat ongeremdheid ervoor zorgt dat mensen minder tevreden zijn met een iPod die is gewonnen met vals spelen en dat mensen minder geneigd zijn een oneerlijk verdiend geldbedrag aan te nemen.

Sociale Waarde Oriëntatie.

Daarbij is aangetoond dat Sociale Waarde Oriëntatie een moderator is bij het voordelige effect dat ongeremdheid heeft. Deelnemers van het onderzoek van Van den Bos en collega's (2011) die een prosociale houding hadden, of die hadden overgenomen, waren minder tevreden met een gunstige maar oneerlijke uitkomst wanneer zij ongeremd waren gemaakt. Sociale Waarde Oriëntatie is een stabiele preferentie voor een bepaalde uitkomst voor jezelf en voor anderen (Van Lange, Otten, De Bruin & Joireman, 1997). Van Lange en collega's (1997) gaan uit van drie oriëntaties: individualistisch, competitief en sociaal. Prosocialen willen de maximale uitkomst voor zowel zichzelf als een ander en willen de afstand tussen zichzelf en anderen minimaliseren. Individualisten willen de hoogste uitkomst en houden weinig rekening met de uitkomst voor iemand anders. Mensen met een competitieve instelling willen de hoogste uitkomst in vergelijking met anderen. Verschillen in

Sociale Waarde Oriëntatie komen gedeeltelijk door verschillende patronen van sociale interactie die ervaren zijn tijdens de periode van de vroege jeugd tot de jongvolwassenheid en worden verder ontwikkeld tijdens vroege volwassenheid, midden volwassenheid en de oudere leeftijd. Ook heeft het aantal broers of zussen invloed op de oriëntatie die iemand ontwikkelt. Uit onderzoek is gebleken dat het grootste deel van de Nederlandse populatie prosociaal is ingesteld (71 procent) (Van Lange e.a., 1997).

Geremd zijn in gedrag door de sociale context.

De sociale situatie waarin mensen zich bevinden kan individuele neigingen overschaduwen. Dit is de belangrijkste boodschap uit klassieke studies in de sociale psychologie, zoals het experiment van Asch (1956) over publieke conformiteit, onderzoek van Milgram (1963) over gehoorzamen aan een autoriteit en het onderzoek van Latané en Darley (1968) naar het omstandereffect. Over het algemeen is een persoon in een onverwachte situatie in een sociale context zeer verbaasd en daardoor met stomheid geslagen ('flabbergasted'). Dit is de emotionele staat die ervoor zorgt dat een persoon niet weet wat hij of zij moet doen (Van den Bos, in druk). Een persoon heeft de tijd nodig om te bedenken: "Wat is hier gaande en hoe reageer ik hierop". Omdat de meeste mensen prosociaal zijn ingesteld, geven zij veel om hoe anderen over hen denken. Hierdoor voelt een persoon zich geremd in zijn of haar gedrag. Dit is ook te zien bij de situatie waarin personen meer krijgen dan waar zij recht op hebben (Van den Bos e. a., 2011). Anders dan een reactie op onderbetaling, waarbij men meestal boos reageert, is er geen actieve reactie die uitgelokt wordt door overbetaling. Men voelt zich schuldig, beschaamd en ongemakkelijk waardoor actief gedrag wordt geremd. Dit maakt deze situatie moeilijk. Wanneer deelnemers niet ongeremd waren gemaakt, namen ze een oneerlijke bonus eerder aan wanneer de onderzoeksleider dit onverwacht aanbod (Van den Bos e. a., 2011). Zij waren geremd in gedrag, wat ervoor zorgde dat zij mee gingen met de proefleider, ook al zouden ze daarmee een ander benadelen. Door hun geremdheid, konden zij geen nee zeggen.

Dit geremd zijn heeft te maken met gedrag dat vast staat in een bepaald script. Dit script bestaat uit ongeschreven regels over hoe men zich zou moeten gedragen. Het is

moeilijk om hiervan af te wijken. Al in een eerder geschreven masterthesis is aangenomen dat de behoefte om extra en onverdiend geld aan te nemen voortkomt uit een bepaald gedragsscript (Jenner, 2010). Volgens de werking van het script, zal iets dat wordt aangeboden automatisch worden aangenomen. Dit aannemen is een logische reactie op het aangeboden. Waarschijnlijk voelden de deelnemers zich door dit script verplicht om mee te gaan met de proefleider, zodat ze de aangeboden onrechtvaardige bonus aannamen.

Het script dat hier in werking treedt, gaat uit van het wederkerigheidprincipe. Dit principe zegt dat we in gelijke munt zouden moeten terugbetalen wat de ander ons heeft gegeven (Cialdini, 2009). De regel geeft mensen een gevoel van verplichting om giften aan te nemen en om wederkerig gedrag te vertonen. Iets weigeren veroorzaakt een ongemakkelijk gevoel en schaamte. Om dit te voorkomen voelt men zich verplicht zich wederkerig te gedragen en een gift aan te nemen (Cialdini, 2009). Wanneer er geen wederkerig gedrag wordt vertoond, loopt men het risico dat er geen dienst meer bewezen zal worden in de toekomst. Omdat dit nadelig kan zijn, wordt van jongs af aan geleerd dat er aan verplichtingen moet worden voldaan. Het heeft negatieve emoties tot gevolg wanneer dat niet gebeurt. Naast het gevoel de ander iets verschuldigd te zijn, is er druk van buitenaf. Wanneer een persoon de wederkerigheidregel niet nakomt, wordt hij of zij minder gewaardeerd door anderen. Dus om schuldgevoelens en sociale afkeuring te vermijden, zal men zich wederkerig gedragen (Cialdini, 2009). Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat ongeremdheid het script doorbreekt en het effect van wederkerigheid verzwakt. Door ervoor te zorgen dat mensen zich minder zullen aantrekken van wat anderen van hen denken, hebben mensen meer de ruimte om te doen wat zij zelf het beste vinden. Op deze manier zorgt ongeremdheid ervoor dat de druk om te doen wat sociaal geaccepteerd is, bijvoorbeeld dat wat iedereen doet of dat wat hoort, wordt verminderd. Een persoon kan dan de eigen ideeën van wat goed is om te doen opvolgen. Een gevolg is dat hierdoor een onrechtvaardige bonus eerder wordt afgewezen.

De mens als sociaal wezen.

Mensen zijn sociale wezens, is het uitgangspunt van bovenstaand besproken onderzoeken. Men geeft veel om wat anderen denken. Eén van de belangrijkste behoeften van

de mens is betrokken zijn en horen bij een sociale groep (Baumeister & Leary, 1995). De peergroep is een belangrijke groep die deze behoefte kan bevredigen. Een peergroep is een groep mensen die dezelfde of een gelijke status delen, die ongeveer van dezelfde leeftijd zijn en die vaak dezelfde interesses en achtergrond hebben. Ze zijn verbonden door gelijkheid (Wolf, 2008). Peers hebben grote invloed op elkaar. Daarbij blijkt dat ongeremdheid op zijn beurt invloed heeft op het effect van peers op elkaar. Uit onderzoek van Van den Bos en collega's (2011) is gebleken dat proefpersonen zich meer conformeren met peers wanneer ze ongeremd zijn. Er is een studie gedaan, waarbij studenten vragenlijsten konden invullen in aanwezigheid van een onderzoeksleider en andere studenten. Deze vragenlijsten konden worden ingevuld in een lokaal, waarbij de student zelf een plaats kon uitkiezen. Uit deze studie bleek dat ongeremd gemaakte studenten dichter bij andere studenten gaan zitten, en niet dicht bij de onderzoeksleider. Daarbij is er een studie gedaan waarbij studenten vragenlijsten konden invullen in aanwezigheid van studenten van de eigen universiteit en van een rivaliserende universiteit in dezelfde setting. Hieruit bleek dat de studenten kozen voor een plek dicht bij de studenten van de eigen universiteit dan bij de studenten van de andere universiteit. De conclusie is dat mensen zich meer aansluiten bij hun peers wanneer ze ongeremd zijn. Dit is niet per se een gunstig effect van ongeremdheid. Bij een andere studie uit het onderzoek van Van den Bos en collega's (2011), bleek dat ongeremde proefpersonen zelfs meer mee gaan met hun peers wanneer deze het verkeerde antwoord geven bij het Asch experiment. Dit is een experiment waarbij de deelnemers in een lokaal om de beurt publiekelijk moeten aangeven welke van drie lijnen de kortste is. De deelnemer bevindt zich onder acteurs die zich voordoen als mededeelnemers. Deze acteurs geven allemaal het verkeerde antwoord.

Het huidige onderzoek.

Uit bovenstaand beschreven onderzoeken blijkt dat ongeremdheid een groot effect kan hebben op het gedrag van mensen. Deze effecten kunnen positief uitpakken. In sommige gevallen heeft Kant dus geen gelijk en is het goed dat geremdheid in gedrag wordt verminderd, zodat mensen doen wat zij zelf goeddunken. Zoals eerder benoemd bevordert

ongeremdheid sociaal gedrag omdat het het wederkerigheidscript doorbreekt, mensen doen wat eerlijker is en weigeren dus oneerlijke uitkomsten. Een ander interessant effect van ongeremdheid is dat mensen zich nog meer richten op wat hun peers doen. In het huidige onderzoek worden deze twee effecten gecombineerd. Wat doet een ongeremd persoon met een oneerlijke bonus die wordt aangeboden waarmee hij een peer zou benadelen? En wat zou een ongeremd persoon doen met een oneerlijke bonus wanneer degene die wordt benadeeld niet een peer is? De uitkomsten van eerdere onderzoeken die hierboven beschreven staan, leiden tot de volgende vraag: weigeren ongeremd gemaakte mensen de onrechtvaardige bonus omdat ze meer gericht zijn op peers en niet op de proefleider? In het huidige onderzoek worden er twee veldexperimenten uitgevoerd, waarin duidelijk moet worden wat het effect is van peers en ongeremdheid op wederkerigheid.

In het eerste veldexperiment biedt de proefleider alle deelnemers telkens een onverwachte oneerlijke uitkomst aan. Er wordt drie euro aangeboden in plaats van de beloofde twee euro. De proefleider zegt daarbij dat de volgende deelnemer hierdoor één in plaats van twee euro ontvangt ter compensatie. Deze onverwachte situatie zorgt ervoor dat de deelnemers 'flabbergasted' zijn, waardoor het script van wederkerigheid in werking zal treden. Hierbij meldt de proefleider dat de volgende deelnemer een persoon is die zich net als de deelnemer bevindt op station Utrecht Centraal of Hoog Catherijne (de peer conditie), of een persoon is uit Leuven in België (de non-peer conditie). Hierbij wordt ervan uit gegaan dat Nederlanders op het station/Hoog Catherijne als peers worden gezien. Belgen worden niet als peers gezien, maar als non-peers. De helft van de deelnemers wordt ongeremd gemaakt en de andere helft niet. Daarnaast worden ongeremd gemaakte deelnemers en 'normale' deelnemers willekeurig verdeeld in een peer conditie en een non-peer conditie. Vervolgens wordt er gekeken of de deelnemers in de ongeremdheid en peer conditie (Utrecht) de extra bonus vaker weigeren dan deelnemers in de normale dag en peer conditie ofwel in de ongeremdheid en non-peer conditie. Er wordt gemeten of in de peer conditie minder sprake is van wederkerigheid ten aanzien van de onderzoeksleider dan bij de non-peer conditie. Dit wordt gedaan door het meten van weigergedrag. Er wordt ervan uit gegaan dat wanneer

proefpersonen het bonusbedrag weigeren ze zich niet verplicht voelen om mee te gaan met de proefleider. Hier zal dus het wederkerigheidprincipe doorbroken worden. Verwacht wordt dat deelnemers in de ongeremdheid conditie en de peer conditie (Utrecht) een onrechtvaardige overbetaling eerder weigeren, dus dat er geen wederkerigheid richting de proefleider bestaat doordat ze zich richten op hun peers (andere Nederlanders).

Het huidige onderzoek richt zich alleen op situaties waarin deelnemers van hun stuk worden gebracht ('flabbergasted'), zodat de regel van wederkerigheid in werking treedt. Ook krijgen alle deelnemers drie euro in plaats van de van tevoren beloofde twee euro. De volgende hypothese zal in Studie 1 getoetst worden:

H1. Ongereemd gemaakte deelnemers die een peer zullen gaan benadelen bij het aannemen van een voordelige uitkomst in de vorm van extra geld, zullen dit geld vaker weigeren.

Methode

Deelnemers en ontwerp

Een totaal van 120 deelnemers (57 vrouwen en 63 mannen) zijn geworven op het station Utrecht Centraal en het aangrenzende winkelcentrum Hoog Catherijne. De leeftijd van de deelnemers lag tussen de 14 en de 63 jaar met een gemiddelde van 22.92 jaar ($SD = 7.41$). De deelnemers zijn willekeurig toegewezen aan een 2 (prime: ongeremd vs. normale dag) x 2 (peer: België vs. Utrecht) tussen-deelnemers ontwerp. De afhankelijke variabele was wederkerigheid. De additionele afhankelijke variabelen waren weigergedrag, weigerintentie en ongemakkelijkheid. De onafhankelijke variabelen waren ongeremdheid en peers.

Procedure en stimulusmateriaal

Bij aanvang van het experiment kreeg de deelnemer te horen dat hij of zij twee euro zou ontvangen voor de deelname. Daarbij werd in de non-peer conditie vermeld dat de onderzoeksleider de volgende dag naar Leuven in België zou gaan om hetzelfde onderzoek daar ook uit te voeren. In de peer conditie werd gezegd dat het onderzoek werd uitgevoerd op station Utrecht Centraal en winkelcentrum Hoog Catherijne.

Vervolgens kreeg de deelnemer de eerste vragenlijst die bestond uit drie open vragen. Deze vragenlijst is ontwikkeld en al eerder succesvol toegepast door Van den Bos, Muller & Van Bussel (2009) om mensen te herinneren aan ongeremd gedrag dat zij eerder vertoond hebben. In de ongeremde conditie werden de deelnemers gevraagd een situatie voor de geest te halen waarin ze ongeremd waren: “Omschrijf zo kort mogelijk een situatie uit uw leven waarin u geen remmingen voelde”, Omschrijf zo specifiek mogelijk hoe u zich gedroeg in die situatie zonder remmingen” en “Omschrijf welke emoties u voelde toen u geen remmingen voelde”. De deelnemers in de normale dag conditie kregen ook een vragenlijst met drie open vragen, maar dan met vragen over het dagelijks leven: “Omschrijf zo kort mogelijk een situatie waarin u zich op een normale manier gedroeg op een gewone dag”, “Omschrijf zo specifiek mogelijk hoe u zich gedroeg in die situatie” en “Omschrijf zo kort mogelijk welke emoties u voelde in die situatie”.

Na deze vragenlijst zei de onderzoeksleider: “Weet u wat, ik geef u wel een euro extra. Dan krijgt iemand in België een euro minder”. En in het geval van de peer conditie: “Weet u wat, ik geef u wel een euro extra. Dan krijgt de volgende hier op het station/ Hoog Catherijne wel een euro minder”. Terwijl dit gezegd werd, werd het geld aangereikt. Vervolgens werd de vragenlijst die de afhankelijke variabelen mat aan de deelnemer gegeven. Deze vragenlijst bestond uit vragen die werden beantwoord op een 7-punts Likert-schaal. In deze vragenlijst stonden twee items over de morele emoties schaamte en schuld met betrekking tot het niet aannemen van het geld (“In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u het bedrag niet zou aannemen?” en “In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u het bedrag niet zou aannemen?”). Het gaat hier dus om het ervaren van schaamte en schuld vanwege het negeren van de wederkerigheidregel. Van deze twee items is een schaal gemaakt, die volgens Nunnally en Bernstein (1994) een goed niveau van betrouwbaarheid heeft (Cronbach's $\alpha = .76$). Op deze schaal is een interessant effect gevonden. Dit effect zal in de Resultatensectie worden besproken. Na de laatste vragenlijst kwam de debriefing en was het onderzoek ten einde.

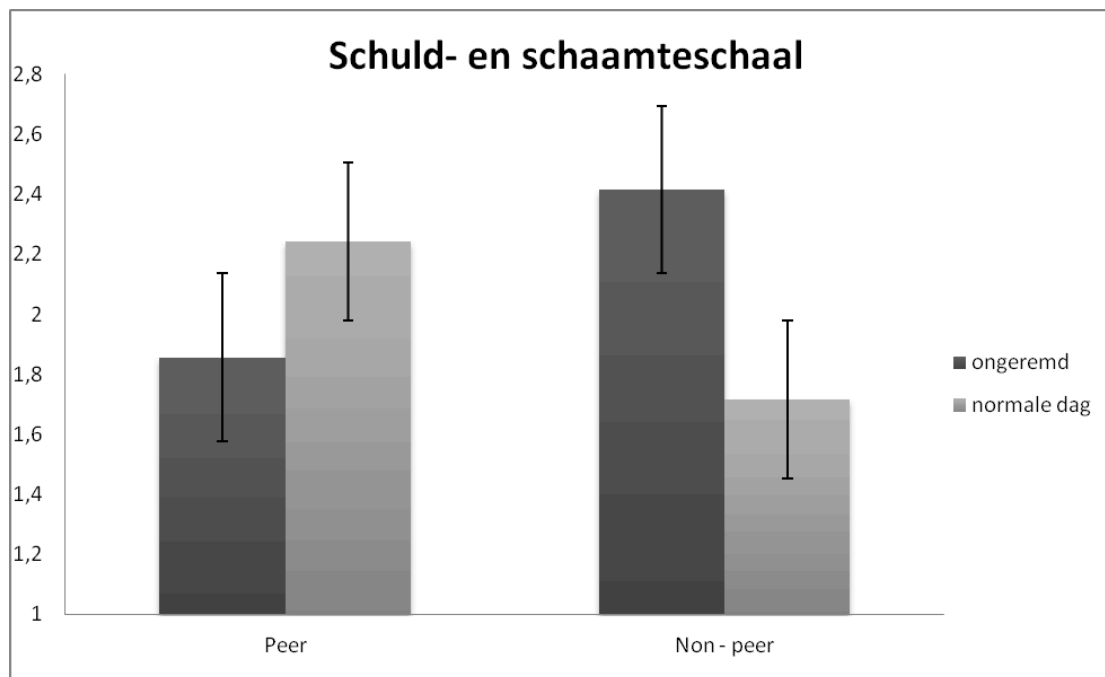
Resultaten

Uit deze studie zijn een aantal bemoedigende resultaten gekomen. Het meest interessante effect is gevonden op de items over schaamte en schuld ten gevolge van het negeren van de wederkerigheidsregel. Zoals genoemd in de Methodesectie is er een schaal gemaakt van deze items over schaamte en schuld. Uit een 2 x 2 variantie-analyse bleek dat er alleen een interactie-effect bestond tussen de peermanipulatie en de ongeremdheidmanipulatie op deze schaal, $F(1,116) = 5.76, p < .02, \eta_p^2 = .05$. Dit betekent dat er een gecombineerd effect was van de ongeremdheidmanipulatie als de peermanipulatie. Deze twee manipulaties samen hebben gezorgd voor de reactie van de deelnemer op de schuld en schaamte items.

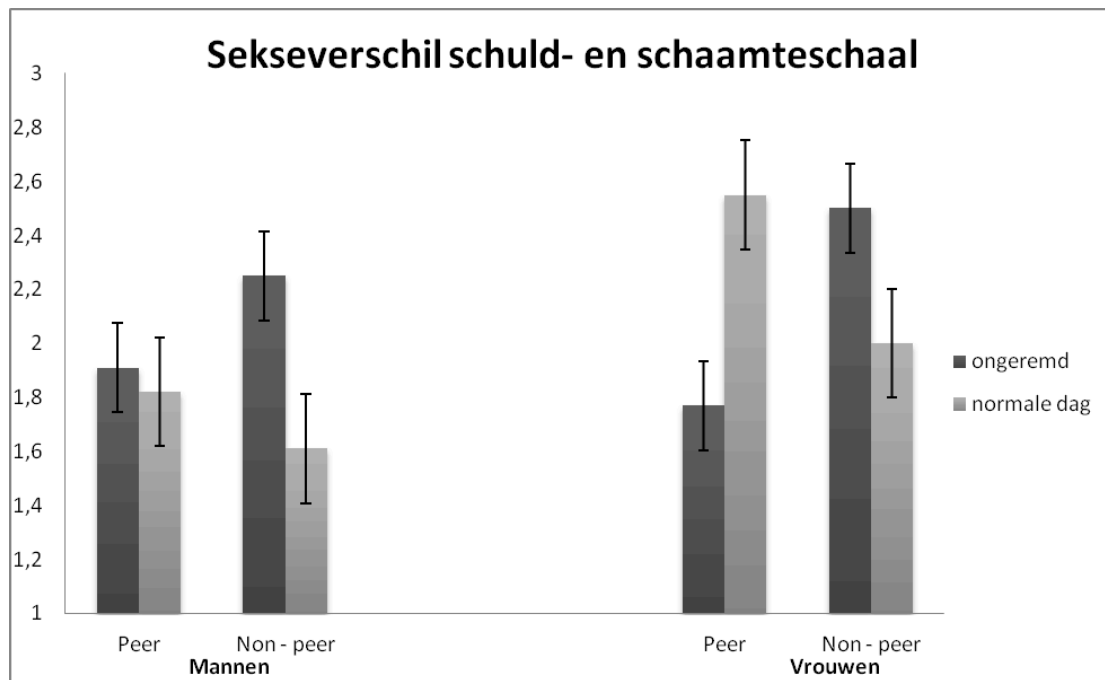
Vervolgens kwam er uit een volgende variantie-analyse een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect voor de peermanipulatie binnen de ongeremdheidsconditie, $F(1,118) = 2.90, p < .09, \eta_p^2 = .02$, en voor de peermanipulatie binnen de normale dag conditie, $F(1,118) = 2.75, p < .10, \eta_p^2 = .02$, en alleen een significant enkelvoudig hoofdeffect voor de ongeremdheidmanipulatie binnen de non-peer conditie, $F(1,118) = 4.74, p < .03, \eta_p^2 = .04$. Voor de ongeremdheidmanipulatie binnen de peer conditie is geen significant enkelvoudig hoofdeffect gevonden, $F(1,118) = 1.44, p < .23, \eta_p^2 = .01$. Wat dit precies zegt is dat voornamelijk de deelnemers die ongeremd waren gemaakt en die een Belg zouden benadelen, anders reageerden op deze items dan andere deelnemers. Zij ervoeren meer schuld en schaamte wanneer zij zich voorstelden dat zij het bedrag niet zouden aannemen. Dit is te zien in Figuur 1.

Morele emoties schuld en schaamte lijken meegespeeld te hebben bij de overweging om het geld wel of niet aan te nemen. Dit geldt voornamelijk voor vrouwen. Het effect is geanalyseerd door middel van een variantie-analyse om na te gaan of er een verschil op deze schaal bestaat tussen mannen en vrouwen. Uit een 2 (ongeremdheid) x 2 (peer) x 2 (sekse) variantie-analyse bleek dat er geen significant hoofdeffect bestond voor sekse, $F(1,112) = 1.66, p < .20, \eta_p^2 = .01$ en ook geen interactie tussen sekse, de ongeremdheidmanipulatie en de peermanipulatie, $F(1,112) = .59, p < .44, \eta_p^2 = .01$. Uit een vervolganalyse met een ANOVA kwam voor mannen wel een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect voor de ongeremdheidmanipulatie in de non-peer conditie, $F(1,118) = 2.92, p < .09, \eta_p^2 = .02$. Voor

vrouwen daarentegen bestond een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect voor de ongeremdheidmanipulatie in de peer conditie, $F(1,118) = 3.47, p < .07, \eta_p^2 = .03$. Ook bestond er voor vrouwen een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect voor de peermanipulatie in de ongeremdheidsconditie, $F(1,118) = 2.92, p < .09, \eta_p^2 = .02$, en een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect voor de peermanipulatie in de normale conditie, $F(1,118) = 2.40, p < .12, \eta_p^2 = .02$. Er zijn dus vooral effecten gevonden van de peer- en ongeremdheidmanipulaties bij vrouwen op de schuld- en schaamteschaal. Voornamelijk de peermanipulatie had een (marginaal) effect. In Figuur 2 is duidelijk het verschil tussen mannen en vrouwen op deze schaal te zien.

Figuur 1. Gemiddelden met errorbars van de schuld- en schaamteschaal met betrekking tot het weigeren van de bonus. Interactie effect tussen schuld en schaamte items.

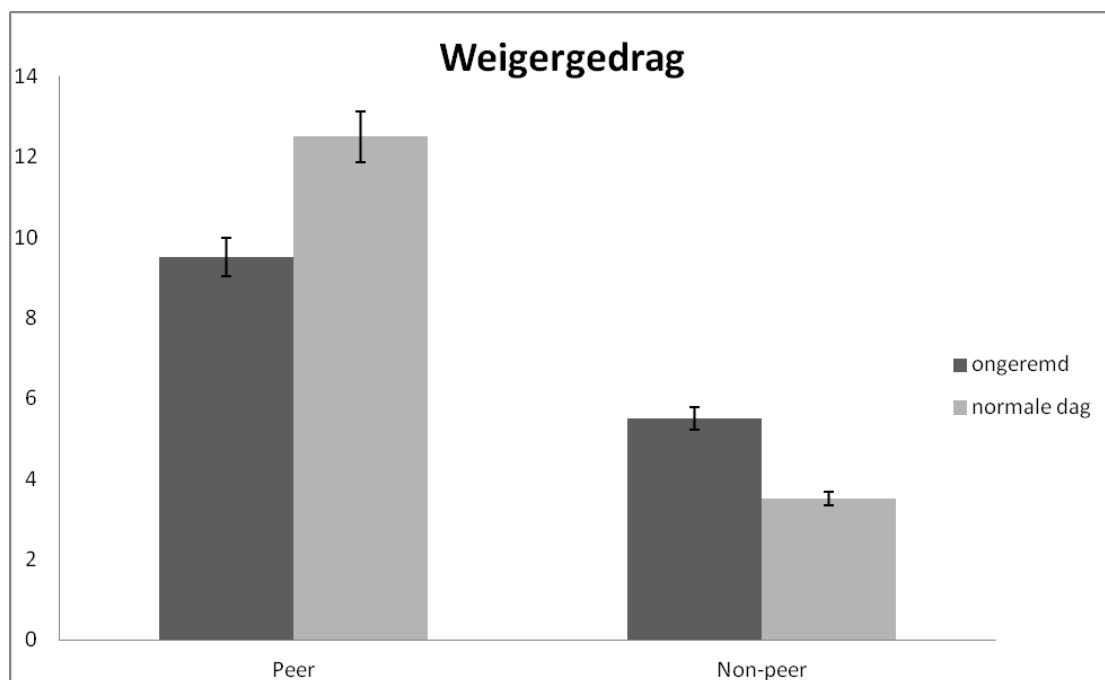
Figuur 2. Het verschil tussen mannen en vrouwen op de gemiddelden met errorbars op de schuld- en schaamteschaal. Bij vrouwen bestaan meer marginaal significante effecten dan bij mannen.

Er is een multipele variantie-analyse uitgevoerd op alle items uit de vragenlijst (voor alle effecten, zie Tabel 1 in Bijlage 1). Niet op alle items is een effect gevonden. Wel zijn er een aantal interessante effecten gevonden op bepaalde items. Daar had de ongeremdheidmanipulatie effect wanneer er een non-peer benadeeld ging worden. Dit is te zien in Tabel 2 in Bijlage 2. Dit betekent dat de deelnemers die ongeremd waren gemaakt en die een Belg gingen benadelen, anders reageerden dan de rest van de deelnemers (zie Tabel 1 in Bijlage 1). Zij ervoeren minder wederkerigheid naar de onderzoeksleider, waardoor zij vonden dat ze de verzoeken van de onderzoeksleider eerder konden weigeren. Dit is een onverwacht, maar interessant resultaat en zal uitgebreider worden besproken in de Conclusie en Discussie.

Daarbij is er een 2 x 2 MANOVA uitgevoerd voor het aantal euro dat is aangenomen door de deelnemers. Hieruit bleek dat er alleen een significant hoofdeffect bestond voor de peermanipulatie, $F(1,116) = 7.43, p < .01, \eta_p^2 = .06$. Uit een vervolganalyse met een variantie-analyse bleek dat er alleen een enkelvoudig significant hoofdeffect bestond voor de conditie waarin er een peer benadeeld ging worden en waarbij deelnemers niet ongeremd waren gemaakt, $F(1,118) = 7.30, p < .01, \eta_p^2 = .06$. Dit betekent dat wanneer de deelnemers die

iemand op het station gingen benadelen en niet ongeremd waren gemaakt significant minder geld aannamen dan andere deelnemers.

Er is een vervolganalyse uitgevoerd met een loglineaire-analyse, ten einde na te gaan of de ongeremdheidmanipulatie en peer invloed hadden op weigergedrag. Hieruit bleek dat 12,50 % van de deelnemers die geld hebben geweigerd zich in de peer/ normale dag conditie bevonden. Dit is het hoogste percentage weigeraars. Zie voor de weergave van de resultaten van de loglineaire-analyse Figuur 3. De resultaten van beide analyses komen overeen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat men het meest weigert wanneer men niet ongeremd is gemaakt en daarbij dachten dat zij een gelijke aan zichzelf gingen benadelen. De peermanipulatie bleek in dit experiment sterker dan de ongeremdheidmanipulatie.

Figuur 3. Het aantal deelnemers per conditie die het geld hebben geweigerd, weergegeven in procenten.

Conclusie en Discussie

Een effect dat uit de analyses is gekomen, is dat er meer werd geweigerd wanneer de deelnemers niet ongeremd waren gemaakt en wanneer zij een peer zouden gaan benadelen. Verwacht werd dat ongeremdheid weigergedrag zou bevorderen, echter blijkt de peermanipulatie een sterkere manipulatie te zijn dan de ongeremdheidmanipulatie.

Uit de analyse blijkt dat er bij meerdere items in de vragenlijst een sterk effect bestaat van de ongeremdheidmanipulatie in de non-peer conditie. Dit is in tegenstelling tot de verwachtingen. Verwacht werd dat er vooral een effect te zien zou zijn voor de ongeremdheidmanipulatie in de peer conditie. Echter, de deelnemers reageerden eerder onverschillig op het idee dat zij een gelijke aan zichzelf zouden benadelen, terwijl zij empathischer reageerden wanneer ze iemand van de outgroup, een Belg, zouden benadelen. Empathie wordt onder andere ervaren wanneer iemand anders leed ondervindt (Haidt, 2003).

Deze bevinding kan gekoppeld worden aan morele emoties. Schaamte en schuld zijn morele emoties. Deze emoties motiveren tot ethisch gedrag: ze moedigen mensen aan om zich te gedragen volgens geaccepteerde maatstaven van goed en slecht (Cohen, Panter, Insko & Wolf, 2011). Uit de analyse blijkt dat er van deze emoties ook sprake is geweest bij de overweging om het geld wel of niet aan te nemen, vooral bij vrouwen.

Volgens Gray en Wegner (2011) zijn morele emoties te verdelen in dimensies. Er zijn vier kwadranten: Agent/Help, Patient/Help, Agent/Harm en Patient/Harm. In het kwadrant Agent/Help vallen de emoties inspiratie, verhevenheid, admiratie en bewondering, bijvoorbeeld veroorzaakt door personen als de Dalai Lama. Onder Patient/Help vallen emoties als verlichting en algemeen geluk bij degenen die geholpen zijn door anderen, zoals ontvangers van barmhartigheid. Het kwadrant Agent/Harm beschrijft emoties als woede en afkeer, opgewekt door 'slechteriken' zoals Hitler en seriemoordenaars. Patient/Harm beschrijft sympathie en trieste gevoelens voor degenen die slachtoffer zijn geworden van anderen in situaties waarbij de observeerders interpersoonlijk afstandelijk zijn. Bij dit experiment werden in de non-peer conditie emoties uit het laatste kwadrant opgewekt. Hier wordt mee bedoeld dat de deelnemers bij dit experiment het vervelend voor het lid van de outgroup, de Belg, vonden dat deze benadeeld werd.

Dat men in Nederland op deze manier op de outgroup reageert heeft wellicht te maken met de feminiene Nederlandse cultuur. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat er in Nederland een dergelijke cultuur heerst (Hofstede, 2001; Van den Bos e. a., 2010). In een feminiene cultuur wordt waarde gehecht aan het verzorgen van de minder capabele persoon.

Degene die hoger presteren houden een vorm van bescheidenheid aan. Wanneer men een Belg ziet als een minder capabele persoon, omdat deze bij de outgroup behoort, zal deze persoon meer met sympathie worden bejegend, vanwege de waarde die wordt gehecht aan het zorgen voor een zwakkere (Van den Bos, Brockner, Stein, Steiner, Van Yperen & Dekker, 2010).

Daarbij zou de uitkomst van dit experiment verklaard kunnen worden doordat de deelnemers een duidelijke non-peer voor zich konden zien die behoorde bij de outgroup. De peer was vaag en moeilijk te definiëren, omdat zich op het station heel veel soorten mensen bevinden uit alle windstreken van Nederland. Daarom zou bij vervolgonderzoek de peer, net als de non-peer, een duidelijker gezicht moeten hebben.

Zoals eerder genoemd, blijkt uit de analyse dat schaamte en schuld wel degelijk van invloed zijn geweest bij dit experiment. Deze emoties hangen erg samen, maar volgens onderzoek van Smith, Webster, Eyre en Parrott (2002) is er onderscheid tussen schaamte en schuld. Dit onderscheid is te vinden bij de focus op het 'zelf' en gedrag (Sheikh & Janoff-Bulman, 2010). Bij schaamte ligt de focus op de persoon die iemand is ("Ik ben een slecht persoon") en bij schuld ligt de focus op het gedrag ("Ik heb iets slechts gedaan"). Daarnaast treedt schaamte meer op wanneer het gedrag waardoor deze emotie wordt opgewekt publiekelijk zichtbaar is. Schuld wordt meer geassocieerd met het intern last hebben van het geweten. Daarbij komt dat schaamte zowel een connectie heeft met niet-morele ervaringen zoals incompetentie of inferioriteit als met morele transgressies. Schuld is meer geassocieerd met morele transgressies. De vragen over schaamte en schuld betroffen of deze emoties werden ervaren wanneer de deelnemer zich voor zou stellen het geld niet aan te nemen van de onderzoeksleider. Dus of de deelnemer deze emoties zou ervaren tegenover de onderzoeksleider. Vragen over schuld en schaamte tegenover de deelnemer die benadeeld zal worden, ontbreken in dit experiment. Tijdens het uitvoeren van het experiment is een aantal keren aangegeven door deelnemers dat zij 'het lullig vonden voor de volgende'. Daarom is het interessant om de morele emoties schaamte en schuld wel op te nemen in vervolg onderzoek. Daarbij zal er ook een vraag opgenomen worden over het 'lullig' voelen tegenover iemand anders.

Inleiding Studie 2

In de tweede studie van dit onderzoek werd er wederom onderzocht wat de invloed van ongeremdheid en peers is op wederkerigheid richting de onderzoeksleider. Toegevoegd aan deze studie werd het meten van morele emoties schaamte en schuld, om te onderzoeken of ongeremdheid en peers ook invloed hadden op het ervaren van deze emoties. Er werd verwacht dat de morele emoties schaamte en schuld werden ervaren als gevolg van de overdracht van het extra geld.

Daarbij werd er verwacht dat ongeremdheid zorgt voor een vermindering van wederkerigheid richting de onderzoeksleider, waardoor ongeremd gemaakte deelnemers vaker het geld zouden weigeren. Vanuit Studie 1 werd geredeneerd dat deze deelnemers vaker het geld weigeren wanneer er een non-peer benadeeld zou worden, vanwege de feminiene cultuur. Zoals in de Conclusie en Discussie van Studie 1 beschreven is, ligt in een feminiene cultuur de nadruk op het verzorgen van de zwakkeren en het brengen van meer gelijkheid tussen de zwakkeren en de sterkeren. Sekserollen overlappen hier elkaar: zowel mannen als vrouwen horen bescheiden en zacht te zijn en zich te richten op de kwaliteit van het leven (Hofstede, 2001). In eerder onderzoek (Hofstede, 2001; Van den Bos e. a., 2010) is al gesteld dat er een feminiene cultuur zou bestaan in Nederland. Ten einde na te gaan of hier ook sprake van is bij de steekproef van Studie 2, zijn er in de tweede vragenlijst een aantal vragen opgenomen over feminiene cultuur.

Een derde verwachting is dat wanneer deelnemers niet ongeremd worden gemaakt, de peermanipulatie een sterk effect heeft. De deelnemers zullen dan vaker het geld weigeren wanneer er een peer benadeeld gaat worden. Dit was het geval in Studie 1, daarom werd verwacht dat dit effect ook in Studie 2 te zien zal zijn.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de meeste mensen een prosociale houding hebben (Van Prooijen, De Cremer, Van Beest, Stahl, Van Dijke & Van Lange, 2008). Om te controleren of dat bij deze steekproef ook het geval is, is er een taak toegevoegd die Sociale Waarde Oriëntatie mat.

De volgende hypothesen werden getoetst:

H1. Schaamte en schuld worden ervaren doordat er een oneerlijke bonus wordt aangeboden.

H2. Ongeremdheid zorgt voor minder wederkerigheid richting de onderzoeksleider.

H3. Bij geen ongeremdheid is de peermanipulatie sterker, zodat men een peer minder graag benadeelt.

Methode

Deelnemers en ontwerp

Een totaal van 120 deelnemers (87 vrouwen en 33 mannen) zijn geworven op de campus van de Universiteit Utrecht. De leeftijd van de deelnemers lag tussen de 18 en de 27 jaar met een gemiddelde van 21.94 jaar ($SD = 2.21$). De deelnemers zijn willekeurig toegewezen aan een 2 (prime: ongeremd vs. normale dag) x 2 (peer: UU vs. UL) tussen-deelnemers ontwerp. De afhankelijke variabele was wederkerigheid. De additionele afhankelijke variabelen waren, net als bij Studie 1 weigergedrag, weigerintentie en ongemakkelijkheid. Toegevoegd zijn schaamte, schuld en feminiene cultuur. De onafhankelijke variabelen waren ongeremdheid en peers.

Procedure en stimulusmateriaal

Net als bij Studie 1, kreeg de deelnemer bij aanvang van het experiment te horen dat hij of zij twee euro zou ontvangen voor de deelname. Daarbij werd in de non-peer conditie vermeld dat de onderzoeksleider ook naar de Universiteit Leiden zou gaan om hetzelfde onderzoek ook daar uit te voeren. In de peer conditie werd gezegd dat het onderzoek werd uitgevoerd bij de Universiteit Utrecht.

Vervolgens kreeg de deelnemer de eerste vragenlijst die bestond uit drie open vragen, die ook in het eerste experiment is gebruikt. Deze vragenlijst is aangepast op de steekproef: de deelnemers werden getutoyeerd. In de ongeremde conditie werden de deelnemers gevraagd een situatie voor de geest te halen waarin ze ongeremd waren: “Omschrijf zo kort mogelijk een situatie uit je leven waarin je geen remmingen voelde”, “Omschrijf zo specifiek mogelijk

hoe je je gedroeg in die situatie zonder remmingen” en “Omschrijf welke emoties je voelde toen je geen remmingen voelde”. De deelnemers in de normale dag conditie kregen ook een vragenlijst met drie open vragen, maar dan met vragen over het dagelijks leven: “Omschrijf zo kort mogelijk een situatie waarin je je op een normale manier gedroeg op een gewone dag”, “Omschrijf zo specifiek mogelijk hoe je je gedroeg in die situatie” en “Omschrijf zo kort mogelijk welke emoties je voelde in die situatie”.

Na deze vragenlijst zei de onderzoeksleider: “Weet je wat, ik geef je wel een euro extra. Dan krijgt iemand in Leiden een euro minder”. En in het geval van de peer conditie: “Weet je wat, ik geef je wel een euro extra. Dan krijgt de volgende hier wel een euro minder”. Terwijl dit gezegd werd, werd het geld aangereikt. Vervolgens werd de vragenlijst die de afhankelijke variabelen mat aan de deelnemer gegeven. Deze vragenlijst bestond uit vragen die werden beantwoord op een 7-punts Likert-schaal.

Er zijn drie schalen gemaakt van enkele items in deze vragenlijst: van de twee items over schuld en schaamte tegenover de volgende deelnemer (Cronbach's $\alpha = .90$) (voorbeeld van een item in deze schaal: “In hoeverre voel je schaamte tegenover de deelnemer die na je komt?”), van twee items over het verplicht voelen iets terug te doen voor de onderzoeksleider (Cronbach's $\alpha = .77$) (“In hoeverre voelde je je verplicht om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?”) en van twee items over schaamte en schuld om het niets terug doen voor de onderzoeksleider (Cronbach's $\alpha = .95$) (“In hoeverre zou je schaamte voelen wanneer je niets terug zou doen?”). Deze schalen zullen nader besproken worden in de Resultatensectie.

In deze vragenlijst zijn daarbij een aantal vragen over feminiene cultuur opgenomen. (“Iemand die niet bij de groep hoort, zie ik als een zwakker persoon”, “Personen die bij mijn groep horen, vind ik beter dan personen die er niet bij horen”, “Als ik beter ben dan een ander, vind ik het geen probleem om dat te laten merken”, “Als ik weet dat iemand anders zwakker presteert dan ik zelf, zal ik mij bescheiden opstellen”, “Ik hoef niet per se rekening te houden met een zwakker persoon” en “Met een zwakker persoon hoor je rekening te houden”).

Als laatst kwam er een taak die Sociale Waarde Oriëntatie mat. Deze taak is ontwikkeld door Van Lange en collega's (1997) en bestaat uit een casus waarin werd uitgelegd dat de deelnemer bij een spel gekoppeld was aan een andere persoon die hij of zij niet kende en waar hij of zij verder niets mee te maken zou hebben. Voor de deelnemer was het de taak om punten tussen zichzelf en de ander te verdelen. Er waren negen keer drie opties waar de deelnemer uit kon kiezen. De optie waarbij allebei de speldeelnemers evenveel zouden krijgen was de prosociale optie (bijvoorbeeld: jij 500, de ander 500). De optie waarbij de deelnemer meer zou krijgen dan de ander was de individuele optie (jij 550, de ander 300) en de optie waarbij het verschil tussen het puntenaantal van de deelnemer en de ander het grootst was, was de competitieve optie (jij 500, de ander 100). Na deze laatste taak kwam de debriefing en was het onderzoek ten einde. Uit onderzoek van Van Lange en collega's (1997) bleek dat 71.2 procent van de Nederlandse populatie prosociaal is ingesteld, 21.3 procent is individualistisch ingesteld en 7.5 procent heeft een competitieve instelling.

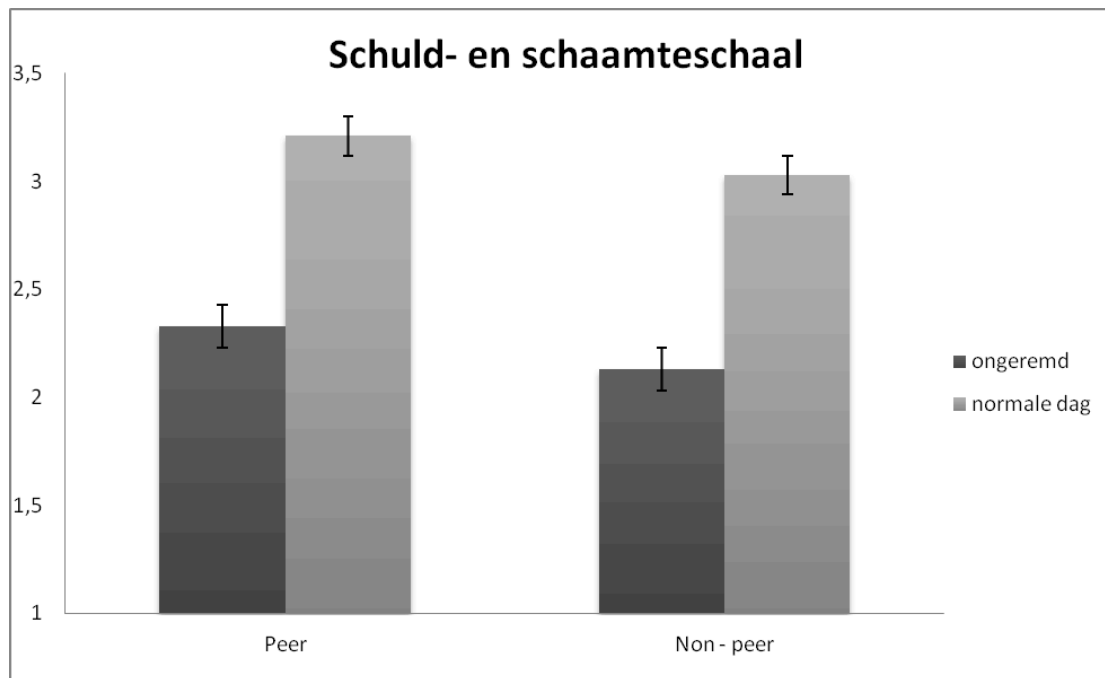
Resultaten

Uit de analyse is gebleken dat de verwachtingen van deze studie deels bevestigd kunnen worden. Er zijn een aantal interessante effecten gevonden.

Uit een 2 x 2 variantie-analyse op de items schaamte en schuld tegenover de volgende deelnemer bleek alleen een significant hoofdeffect te bestaan voor de ongeremdheidmanipulatie bij het item over schaamte tegenover de volgende deelnemer, $F(1,116) = 9.38, p < .00, \eta_p^2 = .07$. Er is geen interactie-effect gevonden voor de peer- en ongeremdheidmanipulatie, $F(1,116) = .40, p < .53, \eta_p^2 = .00$. Na een vervolg variantie-analyse is er enkel een significant enkelvoudig hoofdeffect voor ongeremdheidsmanipulatie binnen de non-peer conditie gevonden, $F(1,118) = 6.65, p < .01, \eta_p^2 = .05$. Dit betekent dat op het item over schaamte tegenover de volgende deelnemer significant hoger werd gescoord door deelnemers die zijn herinnerd aan een normale dag en die een Leidse student zouden benadelen. Dit effect was slechts marginaal significant voor deelnemers die herinnerd waren aan een normale dag en die een Utrechtse student zouden benadelen, $F(1,118) = 2.91, p < .09, \eta_p^2 = .02$.

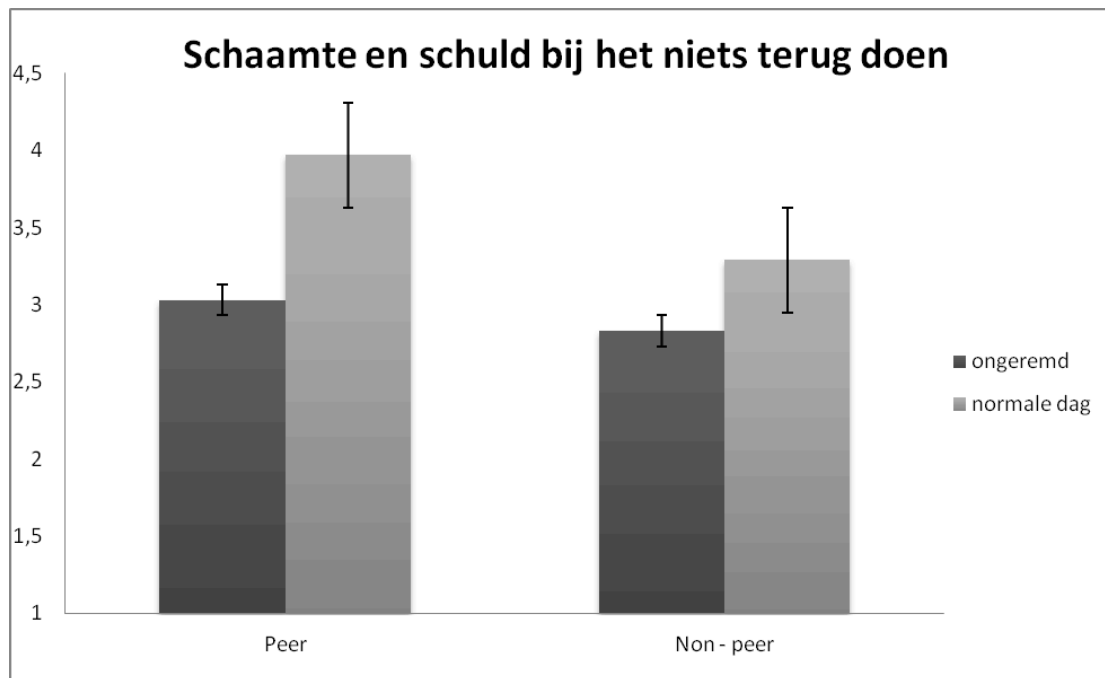
Bij een 2 x 2 variantie-analyse is er op het item over schuld ervaren tegenover de volgende deelnemer alleen een significant hoofdeffect gevonden voor de ongeremdheidmanipulatie, $F(1,116) = 8.22, p < .01, \eta_p^2 = .07$. Er is geen interactie-effect gevonden voor de peer- en ongeremdheidmanipulatie, $F(1,116) = .30, p < .58, \eta_p^2 = .00$. Na een vervolganalyse door middel van een variantie-analyse bleek er alleen een significant enkelvoudig hoofdeffect te bestaan voor de ongeremdheidmanipulatie binnen de peer conditie, $F(1,118) = 5.89, p < .02, \eta_p^2 = .05$. Op het item over schuld tegenover de volgende deelnemer werd significant hoger gescoord door deelnemers die zijn herinnerd aan een normale dag en die een Utrechtse student zouden benadelen. Dit effect was slechts marginaal voor de deelnemers die herinnerd waren aan een normale dag en die een Leidse student zouden benadelen, $F(1,118) = 2.58, p < .11, \eta_p^2 = .02$.

Er is een 2 x 2 variantie-analyse uitgevoerd op de schuld- en schaamteschaal. Hieruit blijkt dat er alleen een hoofdeffect bestaat voor de ongeremdheidmanipulatie, $F(1,116) = 9.66, p < .00, \eta_p^2 = .08$, en geen interactie-effect, $F(1,116) = .00, p < .97, \eta_p^2 = .00$. Bij het bekijken van de gemiddelden per conditie, leek er toch een interessant effect te bestaan. In Figuur 4 is te zien dat één van de condities (normale dag/ peer) hoger scoort op de schuld- en schaamteschaal. Deze conditie lijkt af te wijken van de rest. Daarom is besloten om verder te gaan met analyseren van deze schaal en is er een Bobko-analyse (1986) uitgevoerd. Deze analyse wordt uitgevoerd wanneer er een effect lijkt te bestaan voor slechts één van de groepen. Uit de Bobko-analyse bleek dat de normale dag/ peer conditie significant verschilt van de andere condities, $F(1,118) = 7.14, p < .01, \eta_p^2 = .06$. Deelnemers die herinnerd waren aan een normale dag en die een Utrechtse student zouden benadelen, ervoeren significant meer schaamte en schuld.

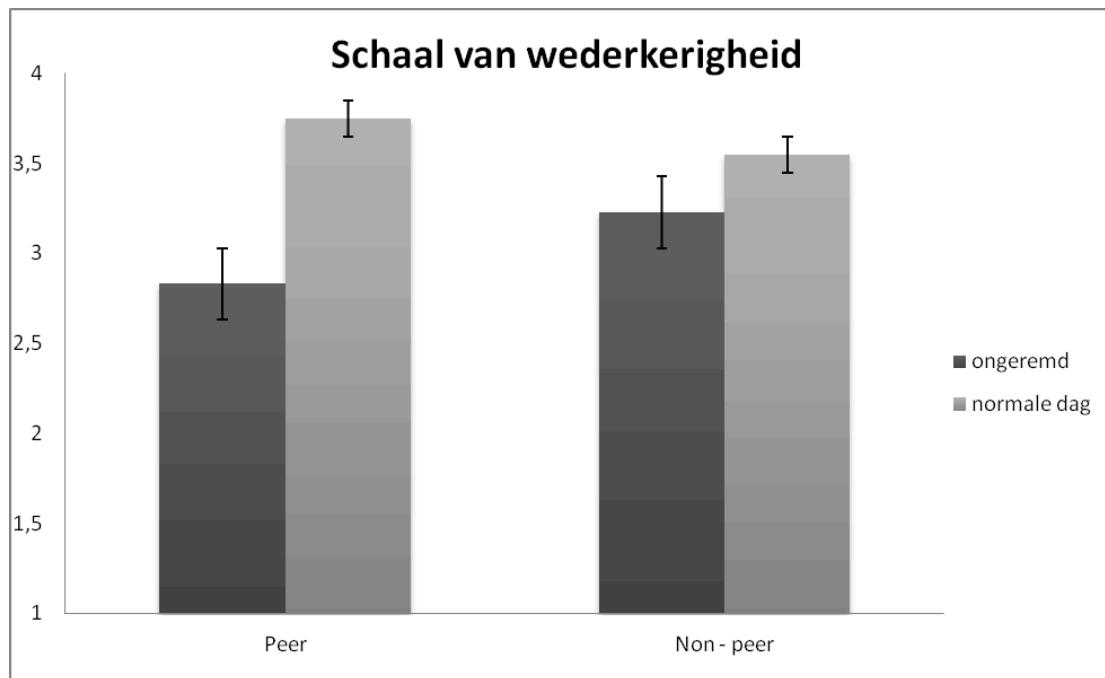
Figuur 4. Gemiddelden van de schuld- en schaamteschaal. In de normale dag/ peer conditie wordt het hoogst gescoord op schuld en schaamte.

Dat morele emoties ook werden ervaren bij items die wederkerigheid betroffen blijkt zo te zijn. Er is een 2 x 2 variantie-analyse is uitgevoerd op schuld- en schaamteschaal met betrekking op het niets terug doen voor de onderzoeksleider. Uit deze analyse bleek dat er alleen een hoofdeffect bestaat voor de ongeremdheidmanipulatie, $F(1,116) = 9.66, p < .00, \eta_p^2 = .08$ en geen interactie-effect, $F(1,116) = .00, p < .97, \eta_p^2 = .00$. In Figuur 5 is te zien dat de normale dag/ peer conditie afwijkt van de rest. Ook hier lijkt er een interessant effect te bestaan. Daarom is er een Bobko-analyse uitgevoerd. Hieruit blijkt dat de normale dag/ peer conditie significant verschilt van de andere condities, $F(1,118) = 7.72, p < .01, \eta_p^2 = .06$. Deelnemers die herinnerd zijn aan een normale dag in hun leven en die een Utrechtse student zouden benadelen, ervoeren significant meer schaamte en schuld wanneer zij niks terug zouden doen voor de onderzoeksleider dan deelnemers die een Leidse student zouden benadelen of ongeremd gemaakte deelnemers.

Figuur 5. Gemiddelden van de schaal van items over schaamte en schuld bij het niets terug doen voor de onderzoeksleider. In de normale dag/ peer conditie wordt het hoogst gescoord op schuld en schaamte bij het niets terug doen.

Op de wederkerigheidschaal (bevat de items die zich verplicht voelen iets terug te doen voor de onderzoeksleider betreffen) is een variantie-analyse uitgevoerd, nadat na een Cook-analyse (1977) proefpersoon 24 is uitgesloten. Dit bleek een uitbijter te zijn. Uitbijters hebben een extreme score. Dit kan de uitkomst van een analyse nadelig beïnvloeden. Daarom is het beter om uitbijters uit te sluiten. Uit deze analyse blijkt dat er alleen een hoofdeffect bestond voor de ongeremdheidmanipulatie, $F(1,114) = 5.52, p < .02, \eta_p^2 = .05$ en geen interactie-effect, $F(1,114) = 1.31, p < .26, \eta_p^2 = .01$. Ook hier lijkt de normale dag/ peer conditie af te wijken van de rest. De gemiddelden zijn weergegeven in Figuur 6. Wederom is er een Bobko-analyse uitgevoerd. Uit de Bobko-analyse bleek dat deelnemers die ongeremd waren gemaakt en die een Utrechtse student zouden benadelen, significant lager scoorden op deze schaal, $F(1,116) = 4.97, p < .03, \eta_p^2 = .04$. Zij voelden zich minder verplicht om iets terug te doen voor de onderzoeksleider.

Figuur 6. Gemiddelden van de schaal van items over het verplicht voelen iets terug te doen voor de onderzoeksleider. In de ongereemd/ peer conditie wordt het laagst gescoord op het verplicht voelen iets terug te doen.

Ook waren er een aantal vragen over feminiene cultuur opgenomen in de tweede vragenlijst. Uit een 2 x 2 variantie-analyse bleek er een marginaal interactie-effect te bestaan voor de ongereemdheidmanipulatie en de peermanipulatie, $F(1,116) = 3, p < .09, \eta_p^2 = .03$. Nadere analyse door middel van een ANOVA heeft bevestigd dat er alleen een significant enkelvoudig hoofdeffect bestaat voor de conditie waarin deelnemers zijn herinnerd aan een normale dag en waarin er een Leidse student benadeeld zou worden, $F(1,118) = 5.22, p < .02, \eta_p^2 = .04$, en slechts een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect bestaat voor de conditie waarin deelnemers zijn herinnerd zijn aan een ongereemde staat en waarin er een Utrechtse student benadeeld zou worden, $F(1,118) = 3.45, p < .07, \eta_p^2 = .03$. Deze deelnemers zouden zich meer bescheiden opstellen wanneer zij weten dat een ander zwakker presteert dan henzelf.

Na een 2 x 2 variantie-analyse is er enkel een significant hoofdeffect gevonden voor de ongereemdheidmanipulatie op het item over het zich lullig voelen tegenover de volgende deelnemer, $F(1,116) = 5.14, p < .03, \eta_p^2 = .04$. Nadere analyse met een variantie-analyse leverde slechts een marginaal significant enkelvoudig hoofdeffect op voor de conditie waarin

de deelnemers herinnerd waren aan een normale dag en waarin er een Utrechtse student benadeeld zou worden, $F(1,118) = 3.16, p < .08, \eta_p^2 = .03$.

In Studie 2 is ook Sociale Waarde Oriëntatie opgenomen. Het blijkt dat de meesten, 75,2 procent, een coöperatieve houding hebben, gevolgd door een individuele houding (23,8 procent). Slechts één deelnemer had een competitieve houding. Dit is in lijn met eerder onderzoek. Om verder te gaan met analyseren is de individuele en competitieve houding samengevoegd tot een prozelf variabele. Om na te gaan of er verschil is tussen de verschillende condities op Sociale Waarde Oriëntatie is er een multiële variantie-analyse uitgevoerd. Hieruit blijkt dat er geen verschil bestaat tussen de groepen op Sociale Waarde Oriëntatie en ook geen modererend effect van Sociale Waarde Oriëntatie bestaat op de peer- en ongeremdheidmanipulaties.

Helaas is er geen verschil gevonden tussen de condities in het weigeren van geld. De meesten namen het geld aan.

Conclusie en discussie

De manipulatie van ongeremdheid en peers blijkt heel wat teweeg te brengen bij de deelnemers van deze studie. Volgens een vermoeden bij Studie 1 die uitkwam bij Studie 2, zijn morele emoties een belangrijk gevolg van het aannemen van een oneerlijke bonus. Deelnemers die niet ongeremd zijn gemaakt, maar zijn herinnerd aan een normale dag uit hun leven, hebben meer last van schaamte en schuld. Zeker wanneer er een peer van hen benadeeld gaat worden door het aannemen van het extra geld. Hoewel de deelnemer zich er volledig bewust van was dat de volgende persoon minder zou krijgen, werd het geld vaker aangenomen dan geweigerd. Echter, dit kon niet zonder last te krijgen van het geweten. Ongereemd gemaakte deelnemers schijnen hier minder last van te hebben. Dit is in lijn met Studie 1, waar geconcludeerd is dat ongeremdheid zorgt voor meer onverschilligheid.

Er werd verwacht dat men eerder het geld zou weigeren wanneer er een peer benadeeld zou worden bij geen ongeremdheid. Benadelen doet men wel, maar er wordt in ieder geval meer schuld en schaamte ervaren bij het benadelen van een peer, dan van een non-peer.

Omdat in Studie 1 vaker geld werd geweigerd wanneer deelnemers een non-peer (een Belg) gingen benadelen, is in Studie 2 feminiene cultuur opgenomen. Dat Belgen minder snel benadeeld zouden worden, zou hier namelijk door verklaard kunnen worden. In een feminiene cultuur benadeelt men niet graag zwakkeren en is het gepast bescheiden te zijn. De outgroup wordt als zwakker gezien en Belgen kan men zien als leden van een outgroup. In Studie 2 is bewezen dat men zich graag bescheiden opstelt in de buurt van een zwakkere. Er kan dus geconcludeerd worden dat er in zekere mate een feminiene cultuur heerst onder Utrechtse studenten.

Ook blijkt uit Studie 2 dat ongeremd gemaakte deelnemers minder last hebben van het wederkerigheidprincipe, zoals verwacht werd in lijn van eerder gedaan onderzoek. Deze deelnemers scoorden significant lager bij het verplicht voelen iets terug te doen voor de onderzoeksleider. Dit is in lijn met eerder gedaan onderzoek. Hierin werd aangetoond dat door doorbreking van het wederkerigheidprincipe met ongeremdheid, de extra euro minder vaak werd aangenomen. In dit huidige onderzoek uit zich dat in het minder verplicht voelen.

Wat jammer is, is dat er bij Studie 2 geen verschil is gebleken in het weigeren van het extra geld. In de meeste gevallen werd het geld aangenomen. Bij Studie 1 was er wel een verschil te zien tussen condities in het aannemen van het geld. Een oorzaak hiervan kan zijn dat de steekproef van Studie 2 genomen is uit studenten. Studenten hebben over het algemeen minder geld dan werkende mensen. Zij kunnen extra geld goed gebruiken, en zien een bonus dus als mooi meegenomen. Ook waren er onder de steekproef van Studie 2 waarschijnlijk veel psychologie studenten, omdat het onderzoek plaats nam op de campus van de UU rond de faculteit Sociale Wetenschappen. Psychologie studenten zijn het gewend dat er veel onderzoeken worden afgenomen waar men als beloning geld voor kan krijgen. Voor hen is het waarschijnlijk minder vreemd om geld aan te nemen voor het invullen van een vragenlijst dan voor mensen die zich op het station bevinden.

Verwacht werd dat er een effect zou bestaan voor het zich 'lullig' voelen tegenover de volgende deelnemer. Bij Studie 1 was de ervaring dat deelnemers na het ontvangen van het geld mededeelden zich toch wel lullig te voelen voor de volgende, die dus een euro minder

zou krijgen. Echter is hier slechts een marginaal effect gevonden. Dit gevoel blijkt dus toch niet zo sterk.

Algemene Discussie

Dit onderzoek bestond uit twee veldexperimenten, waarvan van tevoren bekend was dat er veel ruis bij aanwezig zou zijn. De experimenten waren zeer sociaal gericht en per deelnemer was de situatie een klein beetje anders. Desondanks waren de manipulaties sterk, en brachten zeer sterke reacties naar voren. Er zijn veel interessante effecten gevonden, zowel verwacht als onverwacht.

De hoofdgedachte van dit onderzoek was dat ongeremdheid, dat vaak als iets negatiefs wordt gezien, een positieve invloed op gedrag kan hebben. Uit eerder onderzoek is gebleken dat ongeremdheid ervoor zorgt dat mensen vaker een oneerlijke bonus weigeren (Van den Bos e. a., 2011). Daarbij is uit eerder onderzoek gebleken dat ongeremd gemaakte mensen zich meer conformeren met peers. Deelnemers van voorgaande onderzoeken gingen dichter bij hun peers zitten dan bij non-peers en gaven zelfs vaker het verkeerde antwoord bij het Asch experiment wanneer hun peers dat ook deden (Van den Bos e.a., 2011).

In het huidige onderzoek was de vraag of ongeremde deelnemers de oneerlijke bonus eerder af zouden wijzen omdat ze meer gericht waren op hun peer dan op de onderzoeksleider. In dit onderzoek werd het principe van wederkerigheid ingezet bij twee experimenten waarbij een oneerlijke bonus werd aangeboden. Het was de bedoeling dat door middel van ongeremdheid het gedragscript dat voortkomt uit het wederkerigheidsprincipe doorbroken werd, waardoor men minder handelde vanuit dit principe. De persoon durfde hierdoor meer tegen de verwachtingen in te gaan en nee te zeggen tegen het aangeboden geldbedrag. In het huidige onderzoek is de invloed van peers en non-peers daarbij meegenomen. Peers waren in dit onderzoek Nederlanders op station Utrecht Centraal of Hoog Catherijne en UU studenten. Non-peers waren in dit onderzoek Belgen uit Leuven en UL studenten.

Bevindingen van het huidige onderzoek.

De hypothese die in Studie 1 is getoetst, 'Ongeremd gemaakte deelnemers die een peer zullen gaan benadelen bij het aannemen van een voordelige uitkomst in de vorm van extra geld, zullen dit geld vaker weigeren', kan helaas niet worden aangenomen. Uit de analyses bleek dat er juist vaker geld geweigerd werd wanneer de deelnemers niet ongeremd waren gemaakt. Daarbij kwam er uit de analyses dat men juist minder graag een non-peer benadeelde wanneer men ongeremd was gemaakt. Er werd meer schaamte en schuld ervaren bij het benadelen van een Belg, vooral door vrouwen. Wel bleek dat ongeremd gemaakte deelnemers vonden dat zij verzoeken van de onderzoeksleider eerder konden weigeren. Ongeremdheid zorgde dus wel voor een vermindering van wederkerigheid richting de onderzoeksleider.

Hypothese 1 van Studie 2 luidde: 'Schaamte en schuld worden ervaren doordat er een oneerlijke bonus wordt aangeboden'. Deze hypothese kan worden aangenomen. Uit het huidige onderzoek bleek dat moraliteit erg mee speelt bij de beslissing om wel of niet extra geld aan te nemen. De analyses hebben bevestigd dat men meer last van schaamte en schuld had wanneer men niet ongeremd was en een peer (UU student) ging benadelen. Wel bleek dat ongeremdheid ervoor zorgde dat men minder last had van schuld en schaamte tegenover de persoon die na hun kwam. In Studie 1 werd gesuggereerd dat men onverschilliger werd van ongeremdheid. Dit blijkt te kloppen.

Hypothese 2 uit Studie 2 was als volgt geformuleerd: 'Ongeremdheid zorgt voor minder wederkerigheid richting de onderzoeksleider'. Uit de resultaten is niet gebleken dat men meer weigerde bij ongeremdheid. Wel was het duidelijk dat ongeremdheid een effect had op het zich verplicht voelen iets terug te doen. Dat verminderde significant. Hieruit kan geconcludeerd worden dat, ondanks dat er niet minder geweigerd werd, wederkerigheid richting de onderzoeksleider wel werd verminderd. Hypothese 2 kan dus worden aangenomen.

De derde hypothese werd geformuleerd als: 'Bij geen ongeremdheid is de peer manipulatie sterker, zodat men een peer minder graag benadeelt'. Ondanks dat het geld in de meeste gevallen werd aangenomen in Studie 2, kan wel gesteld worden dat in het geval dat er

een peer benadeeld ging worden, deelnemers meer last hadden van het geweten. Het geld werd aangenomen, maar niet zonder gevolgen. Hypothese 3 kan dus eveneens worden aangenomen.

Naast dat er getoetst is op bovenstaande hypothesen, zijn er ook op andere variabelen interessante effecten gevonden. Omdat in de eerste studie sterke effecten waren gevonden in de ongeremdheid- en non-peer conditie, is in de tweede studie feminiene cultuur opgenomen. Volgens eerder onderzoek (Hofstede, 2001; Van den Bos et al, 2010), heerst er in Nederland een feminiene cultuur, en wordt er daarom niet graag een zwakkere benadeeld. Een lid van een outgroup kan worden gezien als een zwakkere. Het weigeren van het geld om daarmee een Belg te 'sparen' kan hier een gevolg van zijn. Er is inderdaad een effect gevonden op een item over feminiene cultuur in Studie 2. Men zou zich bescheiden opstellen in het bijzijn van een persoon die minder goed presteert. Helaas kan er geen verband worden gelegd tussen het niet willen benadelen van een non-peer en feminiene cultuur. In Studie 2 werden namelijk de peers liever niet benadeeld in plaats van non-peers. Er werd meer schuld en schaamte ervaren bij het benadelen van een peer.

Daarbij is bevestigd dat de meeste mensen een prosociale instelling hebben. Dit is in lijn met eerder onderzoek van Van Lange en collega's (1997).

Theoretische en praktische implicaties.

Naast dat ongeremdheid invloed heeft op wederkerigheid, heeft het ook een verminderende werking op morele emoties. Men wordt er onverschilliger van. Dit sluit aan op de gedachte dat ongeremdheid ervoor zorgt dat men het minder erg vindt wat anderen van hen vinden. Deze onverschilligheid zorgt wellicht voor het positieve effect bij het omstandereffect. Doordat men minder geeft om de evaluatie van anderen over henzelf, doen mensen eerder wat er van nature in hen opkomt: helpen wanneer er iemand in nood is. Ook kan het een effect hebben bij het gehoorzamen van een autoriteit. Doordat een persoon door ongeremdheid onverschilliger is, kan er ook bij onethische of niet-juiste opdrachten die gegeven worden door een autoriteit weerstand worden geboden en eerder gedaan worden wat volgens een persoon beter is.

Dat peers invloed hebben op wederkerigheid is duidelijk geworden. Ook door de invloed van peers kan het wederkerigheidsprincipe doorbroken worden. Wanneer er ten onrechte en bovendien oneerlijk ten aanzien van een peer extra geld wordt aangeboden, wordt dit liever niet aangenomen. Althans, men ervaart hierbij meer schaamte en schuld (wanneer niet ongeremd). Dit effect is in de huidige studie tevens gevonden bij ongeremdheid en het benadelen van non-peers. Genuanceerdheid is dus geboden bij de beantwoording van de vraag of een ongeremd persoon een oneerlijke bonus eerder weigert omdat deze meer gericht is op peers en niet op de onderzoeksleider. Deze vraag kan niet direct beantwoord worden met een beaming. Het extra geld is meestal niet daadwerkelijk geweigerd. Het blijkt dat ongeremdheid en peers beide een effect hebben op wederkerigheid, maar een gecombineerd effect is niet gevonden. Deze twee factoren los van elkaar gekoppeld, dat wil zeggen de stellingen apart van elkaar kan men wel bevestigen met een positief antwoord. (De oneerlijke bonus wordt liever geweigerd bij een peer dan bij een non-peer; en men wordt onverschilliger van ongeremdheid waardoor er minder wederkerigheid wordt ervaren).

Vooraf de uitkomst dat ongeremdheid leidt tot onverschilligheid heeft praktische implicaties. Deze onverschilligheid kan leiden tot het doorbreken van een verwachting (aannemen van een oneerlijke bonus) of tot het minder last hebben van het geweten. Last hebben van schaamte en schuld is niet per se iets slechts en niet voor niks een menselijke reactie. Of minder last hebben van morele emoties een positief gevolg is van ongeremdheid, hangt af van de situatie. Het kan in sommige gevallen een teken zijn van doorbreking van de verwachting die uitgaat van het wederkerigheidprincipe.

Onverschilligheid die zorgt voor het doorbreken van een verwachting kan in sommige gevallen positief uitvallen. Zeker als dit inhoudt dat 'nee' zeggen daardoor makkelijker wordt en assertiviteit wordt verhoogd. Dit kan bijvoorbeeld stress en onzekerheid in het sociale leven, maar ook op de werkvloer verminderen. Op deze manier zou ongeremdheid kunnen leiden tot beter presteren op het werk. Dat er volgens Kant (1959) alleen maar negatieve effecten voortkomen uit ongeremdheid, kan door dit onderzoek, net als door voorgaande onderzoeken, tegengesproken worden.

Daarbij kan van de invloed die peers op elkaar hebben gebruik worden gemaakt in de maatschappij om negatief gedrag van mensen te verminderen. Wellicht door mensen ervan bewust te maken dat zij een collega, vriend, buurtgenoot of landgenoot benadelen met hun gedrag. Onrechtvaardigheid in de maatschappij, in het sociale leven en op de werkvloer kan op deze manier misschien beïnvloed en verminderd worden. Zo kan het effect van peers ook ingezet worden voor het algemeen belang, net als ongeremdheid.

Dat de meeste mensen sociale wezens zijn, blijkt wederom uit dit onderzoek. Het benadelen van een ander wordt als negatief ervaren. Het is eigenlijk 'not done'. En als het wel gebeurt, krijgen mensen last van schuldgevoel of schaamte.

Kanttekeningen en toekomstig onderzoek.

Toekomstig onderzoek zou nog verder kunnen ingaan op het eventuele verband tussen peers, ongeremdheid en wederkerigheid.

In het huidige onderzoek is geen verband gevonden tussen het niet willen benadelen van een non-peer en feminiene cultuur. De invloed van peers en non-peers bestaat blijkbaar, maar er kan nog meer duidelijkheid gecreëerd worden over wat precies deze invloed is en wanneer deze invloed zichtbaar wordt. Wellicht kan er zo een verklaring worden gevonden voor het niet willen benadelen van non-peers bij ongeremdheid.

Het verschil in reactie tussen peers en non-peers bij beide studies zou verklaard kunnen worden door dat in de eerste studie de peer te vaag aangeduid was. Op het station en op Hoog Catherijne lopen veel verschillende soorten mensen rond uit alle windstreken van Nederland. Een medereiziger is niet per se een gelijke aan jezelf op die manier. In de tweede studie waren de peer en de non-peer even duidelijk aangeduid. De peer was echt een gelijke, namelijk een medestudent van de UU en de non-peer was geen gelijke, namelijk een student van de UL. Toekomstig onderzoek zou kunnen uitsluiten of dit verschil daadwerkelijk komt door de aanduiding van peers en non-peers. In een volgend onderzoek zouden andere voorbeelden van peers en non-peers gebruikt kunnen worden. Er zou eventueel ook een pretest gedaan kunnen worden om te onderzoeken wie er echt een peer is en wie er echt een non-peer is.

Dat er niet vaker werd geweigerd bij de ongeremdheidmanipulatie bij Studie 2 kan te maken hebben met de steekproef. In studie 2 waren dit studenten. Studenten hebben minder geld dan werkenden, waardoor elke extra euro mooi is meegenomen. De reactie bij studenten op het geld was vaak positief, terwijl er bij Studie 1 vaak door deelnemers werd gezegd: “Nou, voor het geld hoef ik het niet te doen. Dat heb ik niet nodig”. In toekomstig onderzoek zouden er meerdere experimenten uitgevoerd kunnen worden op meerdere verschillende steekproeven, om effecten beter te kunnen generaliseren.

De ervaring tijdens het afnemen van de vragenlijst was dat veel deelnemers inderdaad verbaasd of onzeker reageerden op de extra euro. Enkelen reageerden resoluut met een weigering. Anderen reageerden onzeker en zeiden dat ze het niet hoefden, namen de euro toch aan of weigerden uiteindelijk wel. De meesten namen het maar gewoon aan, ondanks dat het duidelijk was dat ze niet helemaal wisten of dat ze dat wel wilden. Niet ongevoel was ook een blijde reactie, veelal door jonge mensen of studenten. Over het algemeen was het duidelijk dat er een conflict gaande was bij de deelnemers op dit moment: “Ga ik hier in mee of niet?”

Conclusie.

De conclusie van het huidige onderzoek is dat ongeremde mensen niet sneller zullen afzien van een onrechtvaardige bonus, ook niet als ze daarmee een ander benadelen (gelijk aan zichzelf of niet). Wel is het zo dat dit niet ongestraft kan: men heeft last van morele emoties. Last van het geweten hebben wordt veroorzaakt door de kennis die een persoon heeft van het feit dat een ander minder krijgt, niet door ongeremdheid. Onggeremdheid zorgt juist voor een vermindering van schaamte en schuld. Beide gegevens kunnen ingezet worden voor iets positiefs binnen de maatschappij: ongeremdheid voor een verlaging van de drempel om eens nee te zeggen wanneer dit nodig is. De invloed van peers voor meer rechtvaardigheid binnen het sociale leven en de werkvloer en daarmee uiteindelijk in de maatschappij.

Dankwoord

Dank gaat uit naar Kees van den Bos voor zijn begeleiding.

Referenties

- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: a minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70.
- Bos, K. van den. (in druk). Meaning making following activation of the behavioral inhibition system: how caring less about what others think may help to make sense of what is going on. In Markman, K D, Proulx, T, & Lindberg, M. (Eds), *The psychology of meaning*. Washington, D. C.: APA Press. Manuscript ter publicatie aangeboden.
- Bos, K. van den. (2009). Making sense of life: the existential self trying to deal with personal uncertainty. *Psychological inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 20:4, 197-217.
- Bos, K. van den, Lange, P. A. M. van, Lind, E. A., Venhoeven, L. A., Beudeker, D. A., Cramwinckel, F. M., Smulders, L. & Laan, J. van der. (2011). On the benign qualities of behavioral disinhibition: Because of the prosocial nature of people, behavioral disinhibition can weaken pleasure with getting more than you deserve. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 791-811.
- Bos, K. van den, Müller, P. A. & Bussel, A. A. L. van. (2009). Helping to overcome intervention inertia in bystander's dilemmas: Behavioral disinhibition can improve the greater good. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 873-878.
- Bos, K. van den, Brockner, J., Stein, J. H., Steiner, D. D., Yperen, N. W. van. & Dekker, D. M. (2010). The psychology of voice and performance capabilities in masculine and feminine cultures and contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99:4, 638-648.
- Bos, K. van den, Lind, A. E., Bommelé, J. & VandeVondele, S. (in druk). The disinhibited individual as social animal: affiliating and conforming with peers following reminders of behavioral disinhibition.
- Baumeister, R. F., Leary, M R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.

- Bobko, Ph. (1986). A solution to some dilemmas when testing hypotheses about ordinal interactions. *Journal of Applied Psychology*, 71, 323-326.
- Cialdini, R.B. (2009). *Influence: science and practice (5^e druk)*. Boston: Pearson International Edition.
- Cohen, T. R., Wolf, S T., Panter, A T. & Insko, C A. (2011). Introducing the GASP scale: A new measure of guilt and shame proneness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 947-966.
- Cook, R. D. (1977). Detection of influential observations in linear regression. *Technometrics*, 19, 15–18.
- Gray, K. & Wegner, D. M. (2011). Dimensions of moral emotions. *Emotion Review*, 3, 258-260.
- Haidt, J. (2003). The moral emotions. In R J. Davidson, K. Scherer & H. H. Goldsmith (Red.), *Handbook of affective sciences* (pp. 852-870). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hogg, M. A. (2007). Uncertainty-identity theory. In M.P. Zanna (ed.), *Advances in experimental social psychology*, 39, 70-126.
- Jenner, T. A. (2010). “Weet je wat, ik geef je een euro extra”. De invloed van wederkerigheid bij onrechtvaardige bonussen en hoe ongeremdheid dit kan beperken. Masterscriptie Sociale Psychologie Universiteit Utrecht.
- Kant, I. (1959). *Foundation of the metaphysics of morals*. Indianapolis, In Bobbs-Merrill. [Original work published in 1785].
- Lange, P. A. M. van, Otten, W., Bruin, E. M. N. de. & Joireman, J. A. (1997). Development of prosocial, individualistic and competitive orientations: Theory and Preliminary Evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 733-746.
- Latané, B. & Darley, J. M. (1968). Group inhibition of bystander intervention in emergencies,

Journal of Personality Psychology and Social Psychology, 10, 13-32.

Latané, B. & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* New York: Appleton-Century-Crofts.

Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: an experimental view*. New York: Harper & Row.

Peters, F., Perani, D., Herholz, K., Holthoff, V., Beuthien-Baumann, B., Sorbi, S., Salmon, E. (2006). Orbitofrontal dysfunction related to both apathy and disinhibition in frontotemporal dementia. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 21, 373-379.

Prooijen, J. W. van, Cremer, D. de, Beest, I. van, Stahl, T., Dijke, M. van. & Lange, P. A. M. van. (2008). The egocentric nature of procedural justice: Social value orientation as a moderator of reactions to decision-making procedures. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 1303-1315.

Sheikh, S. & Janoff-Bulman, R. (2010). The “shoulds” and “should nots” of moral emotions: A self-regulatory perspective on shame and guilt. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 213-224.

Smith, H. R., Webster, J. M., Parrott, W. G. & Eyre, H. L. (2002). The role of public exposure in moral and nonmoral shame and guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 138-159.

Wolf, S. (2008). *Peer groups: expanding our study of small group communication*. Thousand oaks, CA: Sage.

Zajonc, R. B. (1965). Social facilitation. *Science*, 149, 269-274.

Bijlage 1.

Tabel 1.

Effecten van een Manova analyse op alle items van de tweede vragenlijst. Gemiddelden, standaarddeviaties, F-waarden en p-waarden voor de ongeremdheid en normale dag conditie binnen de non-peer conditie.

	Gemiddelde Ongeremd	SD Ongeremd	F-waarde Ongeremd	p-waarde Ongeremd	Gemiddelde Normale dag	SD Normale dag	F- waarde Normale dag	p- waarde Normale dag
In hoeverre voelde u zich gedwongen dit bedrag aan te nemen?	2.93	1.79	3.49	.06	2.17	1.49	.23	.64
In hoeverre vond u het noodzakelijk dit bedrag aan te nemen?	1.72	1.03	.12	.73	1.83	1.29	.08	.78
In hoeverre voelt u zich verplicht dit bedrag aan te nemen?	2.79	1.99	1.68	.20	2.23	1.59	.00	.94
In hoeverre vindt u dat u het geld kunt weigeren?	5.10	1.29	.69	.41	4.73	1.84	1.73	.19
In hoeverre wilde u het geld weigeren?	3.59	1.86	1.06	.30	3.07	1.74	3.43	.07
In hoeverre had u de intentie om het geld te weigeren?	3.72	2.07	3.04	.08	2.80	1.63	6.40	.01*
In hoeverre voelde u zich geforceerd dit bedrag aan te nemen?	3.17	1.71	9	.00*	1.90	1.49	.63	.43
In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u dit bedrag niet aan zou nemen?	2.55	1.64	3.36	.07	1.90	1.13	.92	.34
In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u dit bedrag niet zou aannemen?	2.28	1.62	4.24	.04*	1.53	1.11	4.04	.05*
In hoeverre voelde u zich ongemakkelijk bij de overdracht van het geldbedrag?	3.52	1.81	.60	.44	3.17	1.64	.00	.95
In hoeverre voelde u zich gedwongen om te doen wat de onderzoeksleider aangaf?	2.41	1.59	1.69	.20	1.93	1.31	.01	.92
In hoeverre voelde u zich verplicht om in te gaan op verzoeken van de onderzoeksleider?	2.90	1.70	4.18	.04*	2.10	1.56	.01	.92
In hoeverre vond u het noodzakelijk om te doen wat de onderzoeksleider van verlangde?	3.76	1.62	1.34	.25	3.23	2.03	.02	.89
In hoeverre vindt u dat u verzoeken van de onderzoeksleider kunt weigeren?	3.66	1.68	7.32	.00*	4.87	1.74	.19	.66
In hoeverre voelde u zich geforceerd	2.62	1.45	8.69	.00*	1.67	1.06	2.05	.15

om in te gaan op de verzoeken van de onderzoeksleider?								
In hoeverre voelde u zich opgedragen om te doen wat de onderzoeksleider van u vroeg?	2.69	1.42	1.21	.27	2.27	1.26	.15	.70
In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u niet zou doen wat de onderzoeksleider van u verlangde?	2.69	1.14	2.67	.11	2.07	1.60	1.32	.25
In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u niet zou doen wat de onderzoeksleider van u verlangde?	3.03	1.43	2.29	.13	2.43	1.52	1.26	.26
In hoeverre voelde u zich gedwongen om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?	2.83	1.76	.08	.77	2.70	1.69	.00	.95
In hoeverre vond u het noodzakelijk om de proefleider een dienst te bewijzen?	4.03	1.59	1.40	.24	3.53	1.48	.16	.69
In hoeverre voelde u zich verplicht om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?	3.35	1.42	.03	.24	3.53	1.48	.01	.90
In hoeverre vindt u dat u kunt weigeren om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?	3.83	1.54	1.66	.20	4.40	1.59	5.52	.02*
In hoeverre voelde u zich geforceerd om iets terug te doen?	2.38	1.43	.64	.43	2.10	1.21	.32	.57
In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u niets terug zou doen?	3.07	1.58	2.78	.10	2.07	1.47	1.87	.17
In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u niets terug zou doen?	3.24	1.60	5.07	.03*	2.27	1.41	3.14	.08

*p< .05

Bijlage 2.

Tabel 2.

Manova op alle items. Gevonden effecten van de ongeremdheidmanipulatie in de non-peer conditie. Gemiddelden, standaarddeviaties, F- waarden en significantie van de items waarbij effect is gevonden.

	Gemiddelde Ongeremd	SD Ongeremd	F-waarde Ongeremd	p-waarde Ongeremd	Gemiddelde Normale dag	SD Normale dag	F- waarde Normale dag	p- waarde Normale dag
In hoeverre voelde u zich gedwongen dit bedrag aan te nemen?	2.93	1.79	3.49	.06	2.17	1.49	.23	.64
In hoeverre had u de intentie om het geld te weigeren?	3.72	2.07	3.04	.08	2.80	1.63	6.40	.01
In hoeverre voelde u zich geforceerd dit bedrag aan te nemen?	3.17	1.71	9	.00	1.90	1.49	.63	.43
In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u dit bedrag niet aan zou nemen?	2.55	1.64	3.36	.07	1.90	1.13	.92	.34
In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u dit bedrag niet zou aannemen?	2.28	1.62	4.24	.04	1.53	1.11	4.04	.05
In hoeverre voelde u zich verplicht om in te gaan op verzoeken van de onderzoeksleider?	2.90	1.70	4.18	.04	2.10	1.56	.01	.92

6. Wilt u, zo kort mogelijk, beschrijven welke emoties u voelde toen u geen remmingen voelde?

Universiteit Utrecht

De volgende vragen gaan over de betaling die u net heeft ontvangen. U kunt antwoorden door een cijfer te omcirkelen. Ook hier zijn geen foute antwoorden mogelijk.

De eerste vragen gaan over de betaling die u zojuist ontvangen heeft.

Ik heb ontvangen: een cadeaubon/ een geldbedrag.

1. Hoeveel geld heeft u ontvangen? € ...

2. In hoeverre voelde u zich gedwongen dit bedrag aan te nemen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet gedwongen Erg gedwongen

3. In hoeverre vond u het noodzakelijk om dit bedrag aan te nemen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet noodzakelijk Zeer noodzakelijk

4. In hoeverre voelde u zich verplicht om dit bedrag aan te nemen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet verplicht Zeer verplicht

5. In hoeverre vindt u dat u het geld kunt weigeren?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

6. In hoeverre wilde u het geld weigeren?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

7. In hoeverre had u de intentie om het geld te weigeren?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

8. In hoeverre voelde u zich geforceerd om dit bedrag aan te nemen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet geforceerd Zeer geforceerd

9. In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u dit bedrag niet zou aannemen?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schaamte Veel schaamte

10. In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u dit bedrag niet zou aannemen?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schuld Veel schuld

11. In hoeverre voelde u zich ongemakkelijk bij de overdracht van het geldbedrag?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

De volgende vragen gaan over uw interactie met de onderzoeksleider.

12. In hoeverre voelde u zich gedwongen om te doen wat de onderzoeksleider aangaf?

1 2 3 4 5 6 7
Niet gedwongen Erg gedwongen

13. In hoeverre voelde u zich verplicht om in te gaan op verzoeken van de onderzoeksleider?

1 2 3 4 5 6 7
Niet verplicht Zeer verplicht

14. In hoeverre vond u het noodzakelijk om te doen wat de onderzoeksleider van u verlangde?

1 2 3 4 5 6 7
Niet noodzakelijk Erg noodzakelijk

15. In hoeverre vindt u dat u verzoeken van de onderzoeksleider kunt weigeren?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

16. In hoeverre voelde u zich geforceerd om in te gaan op verzoeken van de onderzoeksleider?

1 2 3 4 5 6 7
Niet geforceerd Zeer geforceerd

17. In hoeverre voelde u zich opgedragen om te doen wat de onderzoeksleider van u vroeg?

1 2 3 4 5 6 7
Niet opgedragen Erg opgedragen

18. In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u niet zou doen wat de onderzoeksleider van u verlangde?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schaamte Veel schaamte

19. In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u niet in zou doen wat de onderzoeksleider van u verlangde?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schuld Veel schuld

De laatste paar vragen gaan over wederdiensten.

20. In hoeverre voelde u zich gedwongen om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

1 2 3 4 5 6 7
Niet gedwongen Erg gedwongen

21. In hoeverre vond u het noodzakelijk om de proefleider een dienst te bewijzen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet noodzakelijk Erg noodzakelijk

22. In hoeverre voelde u zich verplicht om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

1 2 3 4 5 6 7
Niet verplicht Zeer verplicht

23. In hoeverre vindt u dat u kunt weigeren om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

1 2 3 4 5 6 7
In beperkte mate In grote mate

24. In hoeverre voelde u zich geforceerd om iets terug te doen?

1 2 3 4 5 6 7
Niet geforceerd Zeer geforceerd

25. In hoeverre zou u schaamte voelen wanneer u niets terug zou doen?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schaamte Veel schaamte

26. In hoeverre zou u schuld voelen wanneer u niets terug zou doen?

1 2 3 4 5 6 7
Geen schuld Veel schuld

Ik zou het op prijs stellen als u de volgende gegevens over uzelf zou willen invullen:

1. Ik ben een man / vrouw

9. Wil je, zo kort mogelijk, beschrijven welke emoties je voelt op zo'n normale dag?

Universiteit Utrecht

Onderzoek UU.

Hartelijk dank dat je deze vragenlijst wilt invullen.

Het doel van deze vragenlijst is om erachter te komen hoe mensen een normale dag uit hun leven ervaren. Dus: hoe gedragen mensen zich op een normale dag en welke emoties voelen ze op een normale dag?

Vul het antwoord in in de open gelaten ruimte onder de vragen. Denk niet te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnen schiet. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

10. Zou je zo kort mogelijk een gewone dag uit je leven willen beschrijven?

11. Zou je zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedraagt op zo'n normale dag?

9. Wil je, zo kort mogelijk, beschrijven welke emoties je voelde toen je geen remmingen voelde?

Universiteit Utrecht

Onderzoek UU.

Hartelijk dank dat je deze vragenlijst wilt invullen.

Het doel van deze vragenlijst is om erachter te komen wat voor mensen ongeremd gedrag is. Dus: Hoe gedragen mensen zich als ze zich niks van andere mensen aantrekken en welke emoties voelen ze dan?

Vul het antwoord in in de open gelaten ruimte onder de vragen. Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnen schiet. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

10. Zou je zo kort mogelijk een situatie willen beschrijven waarin je geen remmingen voelde?

11. Zou je zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedroeg in die situatie zonder remmingen?

12. Wil je, zo kort mogelijk, beschrijven welke emoties je voelde toen je geen remmingen voelde?

Universiteit Utrecht

De volgende vragen gaan over de betaling die je net hebt ontvangen. Je kunt antwoorden door een cijfer te omcirkelen. Omcircel het antwoord wat het dichtst bij je gevoel ligt. Ook hier zijn geen foute antwoorden mogelijk.

- Ik ben een man / vrouw
- Ik ben jaar oud

1. Ik heb ontvangen: een cadeaubon/ een geldbedrag.

2. Indien geldbedrag, hoeveel geld heb je ontvangen? € ...

3. In hoeverre voelde je je gedwongen dit bedrag aan te nemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

4. In hoeverre vond je het noodzakelijk om dit bedrag aan te nemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

5. In hoeverre voelde je je verplicht dit bedrag aan te nemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

6. In hoeverre vind je dat je het geld kunt weigeren?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

7. In hoeverre wilde je het geld weigeren?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

8. In hoeverre had je de intentie om het geld te weigeren?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

9. In hoeverre voelde je je geforceerd om dit bedrag aan te nemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

10. In hoeverre zou je schaamte voelen wanneer je dit bedrag niet zou aannemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

11. In hoeverre zou je schaamte voelen wanneer je dit bedrag wel zou aannemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

12. In hoeverre zou je schuld voelen wanneer je dit bedrag niet zou aannemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

13. In hoeverre zou je schuld voelen wanneer je dit bedrag wel zou aannemen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

14. In hoeverre voel je schaamte tegenover de deelnemer die na je komt?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

15. In hoeverre voel je schuld tegenover de deelnemer die na je komt?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

16. In hoeverre voel je je lullig tegenover de deelnemer die na je komt?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

17. In hoeverre voelde je je ongemakkelijk bij de overdracht van het geldbedrag?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

18. Iemand die niet bij de groep hoort, zie ik als een zwakker persoon.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

19. Personen die bij mijn groep horen, vind ik beter dan personen die er niet bij horen.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

20. Als ik beter ben dan een ander, vind ik het geen probleem om dat te laten merken.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

21. Als ik weet dat iemand anders zwakker presteert dan ik zelf, zal ik mij bescheiden opstellen.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

22. Ik hoef niet perse rekening te houden met een zwakker persoon.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

23. Met een zwakker persoon hoor je rekening te houden.

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

24. In hoeverre voelde je je gedwongen om te doen wat de onderzoeksleider aangaf?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

25. In hoeverre voelde je je verplicht om in te gaan op de verzoeken van de onderzoeksleider?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

26. In hoeverre vond je het noodzakelijk om te doen wat de onderzoeksleider van je verlangde?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

27. In hoeverre vind je dat je verzoeken van de onderzoeksleider kunt weigeren?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

28. In hoeverre voelde je je geforceerd om in te gaan op de verzoeken van de onderzoeksleider?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

29. In hoeverre voelde je je opgedragen om te doen wat de onderzoeksleider van je vroeg?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

30. In hoeverre zou je schaamte voelen wanneer je niet zou doen wat de onderzoeksleider van je verlangde?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

31. In hoeverre zou je schuld voelen wanneer je niet zou doen wat de onderzoeksleider van je verlangde?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

32. In hoeverre voelde je je gedwongen om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

33. In hoeverre vond je het noodzakelijk om de onderzoeksleider een dienst te bewijzen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

34. In hoeverre voelde je je verplicht om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

35. In hoeverre vind je dat je kunt weigeren om iets terug te doen voor de onderzoeksleider?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

36. In hoeverre voel je je geforceerd om iets terug te doen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

37. In hoeverre zou je schaamte voelen wanneer je niets terug zou doen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

38. In hoeverre zou je schuld voelen wanneer je niets terug zou doen?

helemaal niet 1 2 3 4 5 6 7 *heel erg*

Weet je nog op welke universiteit(en) dit onderzoek wordt afgenomen? Kruis aan:

☐	Universiteit Utrecht	☐	Erasmus Universiteit Rotterdam
☐	Universiteit Wageningen	☐	Rijksuniversiteit Groningen
☐	Universiteit van Amsterdam	☐	Radboud Universiteit Nijmegen
☐	Vrije Universiteit	☐	Technische Universiteit Delft
☐	Universiteit Leiden	☐	Technische Universiteit Eindhoven
☐	Universiteit Tilburg	☐	Universiteit Twente

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor je deelname!

Bijlage 5. Stimulusmateriaal Studie 2, meten van SVO.

Voor deze taak vragen we je in te beelden dat je willekeurig bent gekoppeld aan een andere deelnemer. Je kent deze andere persoon niet en je zult hem of haar in de toekomst niet ontmoeten. Zowel jij als de ander moeten een aantal keuzes maken door steeds A, B of C te omcirkelen. De keuzes die jij maakt, leveren punten voor jou en de andere persoon op. Deze punten hebben een bepaalde waarde. Hoe hoger jouw puntenaantal, des te beter het voor jou is en des te meer punten de andere krijgt, des te beter het voor hem / haar is. Hier volgt een voorbeeldvraag:

	A	B	C
Jij krijgt	500	500	550
De ander krijgt	100	500	300

Als je in dit voorbeeld A aankruist, krijg jij 500 punten en de ander 100. Wanneer je B zou aankruisen, krijgen jullie beiden 500 punten en als je C kiest, krijg je 550 punten en de ander 300. De keuze die je maakt, is dus van invloed op het aantal punten dat jij en de ander krijgen.

Voordat je begint aan de opdracht is het belangrijk te weten dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Omcirkel steeds de optie die jij (om wat voor reden dan ook) de beste vindt.

	A	B	C
Jij krijgt	480	540	480
De ander krijgt	80	280	480

	A	B	C
Jij krijgt	560	500	500
De ander krijgt	300	500	100

	A	B	C
Jij krijgt	520	520	580
De ander krijgt	520	120	320

	A	B	C
Jij krijgt	500	560	490
De ander krijgt	100	300	490

	A	B	C
Jij krijgt	560	500	490
De ander krijgt	300	500	90

	A	B	C
Jij krijgt	500	500	570
De ander krijgt	500	100	300

	A	B	C
Jij krijgt	510	560	510
De ander krijgt	510	300	110

	A	B	C
Jij krijgt	550	500	500
De ander krijgt	300	100	500

	A	B	C
Jij krijgt	480	490	540
De ander krijgt	100	490	300

Bijlage 6. Stageverslag.

Naam: Barbara van Kesteren.

Studentnummer: 3270106.

Inleverdatum: 15 juni 2012.

Begeleider: Prof. dr. Kees van den Bos.

Tweede Beoordelaar: Florian Cramwinckel, MSc.

Universiteit Utrecht

Master Sociale Psychologie

Interne onderzoeksstage bij Prof. Dr. Kees van den Bos.

Ik heb ervoor gekozen om een interne onderzoeksstage te doen onder begeleiding van Kees van den Bos. Het onderwerp van mijn onderzoek was de invloed van wederkerigheid bij het aannemen van een oneerlijke overbetaling en het effect van ongeremdheid en peers hierop. De bevindingen waren dat peers minder graag benadeeld werden wanneer er geen ongeremdheid in het spel was. Wanneer er wel was gemanipuleerd met ongeremdheid ervaarde men schuld en schaamte met betrekking op het negeren van het wederkerigheidsprincipe wanneer er een non-peer benadeeld zou worden. Daarbij is bevonden dat schuld en schaamte wordt ervaren tegenover de volgende deelnemer wanneer deze een peer was.

Ik heb gekozen voor deze stage, omdat de onderwerpen van de projecten van Kees van den Bos mij erg aanspraken. Zijn onderwerpen waren, mijns inziens, een interessante brug tussen onderzoek en de maatschappij. Naast de onderzoeksstage heb ik ook een externe stage overwogen, maar na het gesprek met Kees van den Bos was ik het meest enthousiast. Dit was voor mij het teken dat ik voor deze stage moest kiezen. Daarbij leek een onderzoeksstage mij erg nuttig en leerzaam. Tijdens mijn Bacheloronderzoek ontdekte ik dat ik onderzoek doen leuker vond dan ik dacht. Het leek mij goed om mijn onderzoeksvaardigheden tijdens mijn master te verbeteren. Bovendien leek het mij een uitdaging om zelfstandig een wetenschappelijk onderzoek op te zetten en uit te voeren. Ook de zelfstandigheid hierin sprak mij aan. Ik ben van jongs af aan gewend om zelfstandig te leren op school en zoek graag dingen zelf uit. Hier leer ik het meest van. Weliswaar met de juiste begeleiding en hulp waar nodig. Dit heeft Kees mij ook zeker geboden. Over de begeleiding kan ik niets anders dan positief zijn. Bijna elke week hadden wij een afspraak waarin hij mij goede en duidelijke feedback gaf, waarmee ik weer verder kon. Als ik vragen had of hulp nodig, dan gaf hij dat meteen. Mailtjes werden direct beantwoord en ik kon altijd langs komen bij zijn kantoor om dingen te vragen.

Het enthousiasme van Kees zelf over zijn projectonderwerp, de goede feedback en het onderwerp van mijn onderzoek zorgden ervoor dat ik, vooral aan het begin van mijn stage, erg gemotiveerd was. In het begin van de stage heb ik mij vooral breed georiënteerd op de

onderwerpen onrechtvaardigheid, prosociaal gedrag, de invloed van peergroepen en ongeremdheid.

Tijdens het verzamelen van de data ebde mijn motivatie iets weg, omdat het mij moeilijker viel dan ik had verwacht. De eerste studie was een veldexperiment dat ik heb uitgevoerd op Hoog Catherijne en station Utrecht Centraal. Deze periode viel in februari. Het was erg koud, soms -10 graden. Ook waren er niet veel mensen bereid om mee te helpen aan mijn onderzoek. Ik zelf vond het vervelend om mensen 'lastig' te vallen met mijn vragenlijsten. Daarbij ben ik een paar keer weggestuurd door de beveiliging van het station, omdat je daar niet mag enquêteren. Hierdoor voelde ik mij niet op mijn gemak en was de druk om het af te maken groot. Ik kon het onderzoek namelijk niet halverwege afbreken. Dan had ik ergens anders opnieuw moeten beginnen en dit had erg veel tijd gekost. Als ik dit nog eens over zou kunnen doen, had ik misschien toch een andere plek gekozen. Het station lijkt een ideale plaats om een representatieve steekproef te onderzoeken. Dit is misschien wel zo, maar het kost erg veel moeite en motivatie. Ook had ik het zelf erg prettig gevonden als er iemand was met wie ik samen de data kon verzamelen. Meerdere handen maken immers licht werk. Alle moeilijkheden bij elkaar zorgde ervoor dat ik in totaal vier weken bezig ben geweest met het verzamelen van de benodigde 120 deelnemers. Hierna heb ik mezelf wat meer moeten inzetten voor mijn onderzoek en mijn enthousiasme weer wat moeten aanwakkeren. Dit lukte aardig toen ik tijdens het analyseren van mijn data ontdekte dat er interessante effecten waren. Ik vond het erg leuk dat mijn manipulaties effect hebben gehad op de reactie van mensen. En ik was er trots op dat er iets uit mijn eigen onderzoek kwam.

Het analyseren zelf was lastig. Ik moest het SPSSen weer even herontdekken. Dit had ik zeker anderhalf jaar niet meer gedaan. Ook had ik weinig met syntaxen gewerkt. Hier moest ik even aan wennen, maar al gauw kwam ik erachter dat de syntaxen het werken met SPSS juist makkelijker maakte. Na vele uren besteed te hebben aan het verwerken en analyseren van de data, ging het steeds beter. Ik merkte dat mijn kennis en ervaring was gegroeid toen ik begon met het verwerken van de data van Studie 2. Dat ging al een stuk makkelijker.

De tweede studie heb ik uitgevoerd op de campus van de UU. Dit vond ik een stuk fijner dan op het station en Hoog Catherijne. Studenten bleken meer bereid om mij te helpen en het was makkelijker voor mij om ze te bereiken. Uiteindelijk heeft het tweeënhalve week gekost om alle 120 deelnemers te werven.

Wat ik erg leuk vond aan het uitvoeren van het onderzoek waren de reacties van sommige deelnemers. De meesten vonden mijn vragenlijsten leuk om in te vullen en het onderwerp interessant. Ook vonden ze het achteraf grappig dat de extra euro die ik ze aanbood bij het onderzoek hoorde. Het was leuk om een deelnemer opgewekt achter te laten. De meesten hebben mij veel succes gewenst met mijn onderzoek, wat mij ook weer enthousiaster maakte over mijn eigen thesis. Het schrijven van de thesis zelf, vooral de inleiding, heb ik als leukste onderdeel van de stage ervaren. De theorieën en onderzoeken waarmee ik mijn thesis kon funderen boeiden mij erg. Vooral aan het begin was ik er veel mee bezig. Ik had zoveel inspirerende artikelen en teksten dat het soms lastig was om er een structuur in te zien. Uiteindelijk viel, met behulp van Kees, alles op zijn plek en heb ik een onderwerp kunnen kiezen en een rode draad kunnen aanhouden in het verslag. Ook in het schrijven ben ik gegroeid, merkte ik aan het eind van de stageperiode.

Wat ik minder leuk vond is dat het manipuleren van de deelnemers en het laten invullen van de vragenlijsten erg veel tijd kostte. Bij de eerste studie had ik voor elke deelnemer twee vragenlijsten en bij de tweede studie had ik er drie. Op deze manier was ik veel tijd kwijt met relatief weinig deelnemers. Mijn manipulaties zaten zo in elkaar dat ik niet wilde dat andere deelnemers erbij waren of in de buurt. Op deze manier konden ze elkaar niet beïnvloeden. Dit zorgde er echter voor dat ik telkens nieuwe deelnemers moest zoeken op andere plekken. Ik kon geen groepjes aanspreken en elke deelnemer moest om de beurt mee doen. Op een gegeven moment had ik zoveel mensen aangesproken (op de campus) dat ik niet meer wist of ik al iemand had gevraagd of niet. Het is dan ook weleens voorgekomen dat ik iemand voor een tweede keer aansprak.

Ik heb het gevoel dat ik veel heb geleerd en dat mijn onderzoeksvaardigheden zijn verbeterd. Vooral op het gebied van SPSS ben ik veel ervarener geworden. Hiermee bedoel ik niet alleen het uitvoeren van statistische analyses, maar ook het interpreteren van de uitkomsten.

De conclusie die ik hieruit kan trekken is dat ik mijn doelstellingen wel heb bereikt. Ik heb aan mezelf bewezen dat ik in staat ben om een wetenschappelijk onderzoek zelfstandig op te zetten en uit te voeren. Of ik mij hier in de toekomst mee bezig wil houden weet ik niet. Maar ik ben in ieder geval blij met deze ervaring en ik zou me zelfverzekerd voelen om dit in de toekomst nog eens te doen. Al met al heb ik het erg naar mijn zin gehad tijdens mijn stage. Het was uitdagend, leerzaam en interessant. Juist door ook moeilijkheden mee te maken heb ik veel geleerd. Ik vind dat ik tijdens mijn master veel meer kennis en vaardigheden heb geworven dan tijdens mijn bachelor, doordat het veel zelfstandiger is. Daarbij vind ik dat ik nog nooit zulke goede begeleiding heb gehad, zowel van mijn stagebegeleider als van docenten en van de coördinator Esther Kluwer. Tijdens de stage ben ik veel meer met mijn eigen ding bezig geweest en heb ik mijzelf telkens moeten pushen om scherp te blijven. Ik heb hierdoor het gevoel dat deze tijd echt nuttig is geweest.